

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pili, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 17 (635)

2007 m. rugsėjo 8 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3 Dr. Zita ŠLIČYTĖ

**ATKURTOS LIETUVOS
VALSTYBĖS VADOVAS**

6 Valentas
ŠIAUDINIS

**GERVĖČIŲ KRAŠTO
LIETUVIAI – JIE MOKĖSI
LIETUVIŲ KALBOS**

8 Julius
NORKEVIČIUS

**TAUTIŠKUMO TAKAS
SUKA PRO MOKYKLĄ**

**PRENUMERUOKITE !!!
2007 METAMS**

„Vorutą“	
1 mėn.	– 2.90 Lt
3 mėn.	– 8.70 Lt
5 mėn.	– 14.50 Lt

Indeksas 0135

„Vorutą“ galima
prenumeruoti internete

Diena, alsuojanti Pilėnų dvasia

Leonardas ALEKSIEJŪNAS, Vilnius

1987 m. mitingas. (Iš dešinės) Kalba Nijolė Sadūnaitė, šalia Vytautas Bogušis

Tyla, kai išskrenda gandrai

Kristupas •IOGIS, Bitėnai

Martyno Jankaus premijos laureatai: Vytenis ir Junona Almonaičiai, premijos steigėja Ieva Jankutė ir Laima Šarauskaitė-Petkevičienė

Tekstą skaitykite 2 p.

Rugpjūčio 23-ioji. Kas yra ši diena Lietuvai? Ką ji primena, ko moko? Ar nepamirštame istorijos, nenuvertiname, neišduodame amžiais brandintų, gintų tautos savasties idealų? Kokie turime būti, kad atspirtume kėslams užvaldyti valstybę ir sąmonę, kad neblėstų laisvės, tiesos, šviesos dvasia? Daug ko klausta, daug kas išsakyta, bet ir ne kalbomis bylota per renginius Vilniuje šių metų rugpjūčio 23-iają, rekordiškai karštą vasaros pabaigos dieną.

Lietuvos nacionalinės filharmonijos rūmuose vidurdienį prasidėjo iškilmingas susirinkimas, skirtas mitingo, pirmą kartą viešai pasmerkusio Molotovo-Ribentropo pakto, 20-mečiui paminėti. Rūmų fojė surengta paroda „Kelio į laisvę pradžia – prie A. Mickevičiaus paminklo 1987 m. rugpjūčio 23 d.“

Valanda anksčiau S. Daukanto aikštėje Piliečių santalka pilietine muzikine akcija minėjo pernai rugpjūčio 23 d. žuvusio pulkininko Vytauto Pociūno mirties metines. Gausi auditorija klausėsi filosofo prof. Leonardo Donskio perteikiamų „The Beatles“ dainų, Baltijos gitarų kvarteto koncerto.

Lietuvos Sąjūdžio kviečiami žmonės pavakare rinkosi į Šv. Mikalojaus bažnyčią, po čia aukotų šv. Mišių eisena traukė mitingą prie Adomo Mickevičiaus paminklo ir Bernardinų bažnyčios, paskui – į Gedimino kalną paminėti Baltijos kelio 18-ųjų metinių.

„Prisimename 1939-aisiais pasirašytus neteisėtus ir amoralius dokumentus, mūsų valstybei reiškančius okupaciją ir ilgus priespaudos metus, – kreipdamasis į susirinkusiuosius Filharmonijoje kalbėjo Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus. – Prisimename tautos kančios kelią – tūkstančius nužudytų, ištremtų, priverstų emigruoti, fiziniai ir moraliniai suluošintų piliečių. <...> Tačiau rugpjūčio 23-iają pelnytai galima laikyti ir tautos dvasinio pabudimo diena. Prisiminkime 1987-ųjų mitingą prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje. Jo rengėjai patyrė tą patį, ką ir pokario partizanai bei disidentai: gąsdinimus, fizinį ir psichologinį smurtą, šmeižtą – visa tai, kas penkias dešimtis metų lydėjo mūsų tikrąją istoriją ir laisvę.

Nepaisant okupantų ir jų talkininkų pastangų įteigti, esą veikia tik keletas pavienių ekstremistų, visi suprato: Lietuva jau kitokia. Lietuva pasiryžo ginti savo istoriją ir pagerbti jos aukas, Lietuva subrendo tiesai.“

Prezidentas dėkojo pirmojo laisvės mitingo rengėjams už drąsą ir moralumą, ištikimybę tiesos ir tautos idealams, už pasiryžimą pasiaukoti vardan tų idealų ir klausė: „Kiek tų vertybių išsaugojome per dvidešimt metų? Dažnai matome politikų blaškymąsi ir pasimetimą tarp smulkmenų, o kartais – ir beveik neslepiamas abejones laisve kaip vertybe. Ar tai toleruodami neišduodame idealų, kurie sukūrė mus kaip tautą ir valstybę, kurioje dabar esame?“

Seimo Pirmininko pavaduotojas Andrius Kubilius, Lietuvos parlamento vadovybės ir viso Seimo vardu dėkodamas 1987 m. mitingo organizatoriams, sakė, jog jie – Antanas Terleckas, Nijolė Sadūnaitė, Vytautas Bogušis, kunigas Robertas Grišas, Petras Cidzikas – asmenybės, kurios įrašytos istorijoje. Pasak A.Kubiliaus, po 1987 m. rugpjūčio 23-iosios Lietuva tapo vieta, į kurią žvelgia pasaulis. Deja, tenka kalbėti ir apie sąmonėje neišnykstančias Molotovo-Ribentropo pakto nubrėžtas ribas, ir apie simbolišką sutapimą, kad kaip tik rugpjūčio 23-iają žuvo Lietuvos patriotas karininkas V.Pociūnas.

Iškilmingo susirinkimo dalyviai klausėsi pačių istorinio mitingo iniciatorių – Lietuvos laisvės lygos vadovo A.Terlecko, Seimo nario V.Bogušio, P.Cidziko prisiminimų, praeties ir dabarties politinio gyvenimo vertinimų.

Žodį tarė Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius.

„Šiandien, – sakė Jo Eminencija, – minime labai skaudžią datą, kai dvi galingos valstybės perbraižė Europos žemėlapi, ir tą valandą mes, lietuviai, buvome pasmerkti netekti laisvės, važiuoti į Sibirą, būti šaudomi ir niekinami miestelių gatvė-

Nukelta į 2 p.

Tyla, kai išskrenda gandrai

Kristupas •IOGIS, Bitėnai

2007 m. Martyno Jankaus premijos įteikimo dalyviai. Dalios Šeperienės nuotr.

Atkelta iš 1 p.

Atšventęs Šv. Baltramiejaus atlaidus arba per radiją išklauses etnologo Liberto Klimkos išminties, staiga sustoji savo rudėnėjančio gyvenimo šešėlyje, ausyse pasigedamas per vasarą girdėto garso. Nei sparnų šlamesio, nei snapų kalenimo. Lyg dalgiu kas būtų tau prie kojų paklojęs tylą. Neprisiverti niekam dėkoti už drebulės lapuose čezantį virpėjimą, nes žinai, kad kaip kasmet, teks susitaikyti su kurtumu, kuris lieka išskridus gandrums, u•gesus vasaros •aibams, atsivėrus rudens melancholijai. Bet ne viskas ir ne visuomet tyliai išeina.

Bitėnai (Pagėgių savivaldybė) gyvena pagal savo kalendorių. Puikus žmogaus ir paukščio buvimo drauge laikas tęsiasi nepilnus penkis mėnesius, o tas, kuris ką tik prasidėjo, sunkus ir ilgesingas bus iki baland•io. Kartais Bitėnų vaikai jau vasario mėnesį skelbia matę po sniegą ganglinėjantį juodai baltą „žvalgą“. Tai, žinoma, netiesa, bet koks ilgesio atspindys, koks laukimas! Ir pats paukštis toks panašus į atverstą knygą, stovinčią ant raudonos skirtuko kojos.

Dabar po iš Bitėnų išskridusių gandrų sparnų šešėlių į praeitį nuėjusi šv. Baltramiejaus diena nuo seno Lietuvoje minima ir kaip gandrų išskridimo diena. Anot etnologų, ši diena yra buvusi svarbi senovės baltams, nes su lig ja baigdavosi tam tikras gamtos ciklas, kuris buvo svarbus sudarant žemdirbiškąjį tautos gyvasties kalendorių. Iki šv. Baltramiejaus viskas bręsta, veši, putoja derliaus ir žiedų spalvomis, o po jo vysta, nyksta ir traukiasi. Dienos žymiai sutrumpėja, padvelkia rudeniui. Samdiniams po šv. Baltramiejaus jau neduodavo pavakarių. Piemenys irgi nereikalingi, nes gyvuliai paleid•iami ganytis laisvai, ūkininkai javų derlių jau būna sudoroję. Virš ražienų rytais ilgai neišsisklaido rūkas, soduose drėgni, šaltos nakties pirštu palytėti obuoliai ir kriaušės.

Dėmesinga protėvio akis yra pastebėjusi, jog toks ryškus gamtos pasikeitimas susijęs su gandrais. Prieš šv. Baltramiejų gandrai skrenda į pievas, būriuojasi, matyt aptaria išvykimo iš giminės reikalus, renkasi vedlį. Net •odis „seimas“ susijęs su gandrais. Seniau žmonės, stebėdami gandrų būriavimąsi prieš išskridimą, sakydavo, kad jau „neša seimą“, tuoj išskris. Gandrų išskridimas buvo aky-lai stebimas ne tik dėl to, kad pasigrožetum elegantiškais, vis aukštyl kylančių didingų paukščių sukamais atsisveikinimo ratais, bet ir dėl to, kad šis laikas yra svarbus bei reikšmingas spėjant orus. Jeigu gandrai išskrenda prieš šv. Baltramiejų, tai bus ankstyvas ruduo, taip pat ir •iema. Jeigu šie paukščiai išskrenda per patį šv. Baltramiejų – ruduo bus ilgas, gražas. Lietingas šv. Baltramiejus – lietingas ruduo.

Bitėnuose, prie Rambynų kalno, gandrų daug. Bitėniškiai išdidūs, per vasarą gyvena galvas aukštyl iškėlę – gandrų gano. Ne vienas pasako, kad „mes savo gandrų pažįstam iš veido“. Kur kitur Lietuvoje gandrai pušyse po kelis lizdus krauna? Keliolikos pušų puokštelėje dvidešimt trys lizdai. Tuose lizduose – du ar trys vaikai. Pridėdi, padaugini, atimi, padalini, bet vis tiek gražas skaičius lieka. Tačiau taip atrodo tik iš tolo. Iš arti gandrų gyvenimas jau kelia nerimą. Deja, pastaraisiais metais Rambynų regioniniame parke perinčių gandrų ir jų užauginamų jauniklių skaičius vis mažėjo. Apskai-tų duomenimis, 2004 m. parke baltieji gandrai užaugino 103 jauniklius, 2005 metais – 83, o 2006 metais – jau tik 72. Rengdamas moksline rekomendaciją dr. Mindaugas Dagys išskyrė tris pagrindines priežastis, galėjusias lemti baltųjų gandrų jauniklių mažėjimą: sausringi metai, maisto stoka ir tinkamų lizdaviečių trūkumas.

Šiemet Bitėnų gandrai išskrido nesulaukę šv. Baltramiejaus, bet bitėniškiai svetingame Birutės ir Kazimero Žemgulių kieme vis tiek „suvedinėjo“ sąskaitas, skaičiavo nuveiktus darbus, gyrėsi savo pasiekimais ir valgė paskutinius suneštinius pavakarį. Mergaitės, panelės ir našlės ražienose duobutes pasidarė ir ryt ar poryt bėgs pažūrėti, kas jų duobutėje įsikūrė. Jei voratinklis užsitraukė – ištėkės už turtingo, skruzdėlės ropoja – u• vargšo, na, o jei kuri ras varlę duobutėje įsitaisiusią – laukia amžina senmergystės našta.

Rambynų regioninio parko direkcijos ir Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ paakinti bitėniškiai dalyvauja projekte „Baltųjų gandrų apsauga Rambynų regioniniame parke, ugdat gyventojų aplinkosauginį sąmoningumą ir telkiant kaimo bendruomenes“. Atsisveikindami gandrai pakvietė bitėniškius prisiminti tradicinius amatus, o kas primiršo krašto išmintį, dieną prieš šv. Baltramiejų kartu su Margarita Macijauskiene ir Valerija Jankūnaite iš Klaipėdos etnokultūros centro, galėjo prisiminti arba iš naujo išmokyti lieti vaško žvakes, gaminti šiaudinius sodus ir paukštelius, velti veltinį, iš jo gaminti papuošalus. Per adventą Bitėnų gyventojų namuose kvėpės vašku, sodais išpuošti kambariai lauks Kalėdų, o moterys puikuosis savo gamybos originaliais karoliais ir sagėmis. Atrodo, įvežtiniais blizgučiams Bitėnuose bus striuka.

Per šv. Baltramiejų bitėniškiai ir į kaimą suvažė svečiai turėjo kuo pasidžiaugti. Visuomenei buvo pristatytas naujas, kaimo antspaudu antspauduotas, laikraščio „Rambynas“ numeris, drobiniame Sofijos Zubrickienės pasiūtame maišelyje sidabrinis „5 Bitėnų“ pinigėlis įteiktas garbingiausiems svečiams, pristatyta 40 fotografijų Eugenijaus Skipčio paroda „Gyvenimas po Bitėnų dangum“.

Nors gandrai į Bitėnus retokai vaikelius neša, bet jaunųjų ūkininkų esama. Jie dar nepamiršo senųjų krašto tradicijų. Štai rugių vainiko teikimas ūkininkams – rytprūsiškas paprotys. Per šv. Baltramiejų jaunimas rugių vainiką išpuošta lauko gėlėmis, dovanodavo geriausiems kaimo ūkininkams, šliūkšteldavo šlakelį vandens, kad kitų metų derlius būtų geras. Ūkininkas vainiką kabindavo virš stalo, o prieš žiemkenčių sėją varpas ant to stalo iškuoldavo, suriškdamo skepetėlėn. Prasidėjus rugių sėjai pirmieji į žemę beriami grūdai iš skepetaitės. Nuo šiol Bitėnų ūkininkų derlius turės būti puikus, nes šiemetinis vainikas atiteko kaimo bendruomenės pirmininkui Mindaugui Karkleliui, kuriam vainiko grūdais pavesta ir su kitais dalintis.

Pasid•iaugus būsimu derliumi, Rambynų regioninio parko direkcijos direktorė Diana Milašauskienė susirinkusiems priminė nuveiktus ir dar laukiančius projekto darbus, o kultūrologė Giedrė Skipitienė pakvietė susirinkusiuosius susipažinti su kraštą garsinančiais kultūros vaisiais.

Pirmasis knygos „Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinytas“ leidimas išėjo 2003 m. Knyga susilaukė pasisekimo, jos tiražas seniai išpirktas. 2004 m. LR Švietimo ir mokslo ministerijos rengiamame moks-

lo populiarinimo darbų konkurse leidinys laimėjo ant-rąją premiją. Šalies ir Pagėgių krašto žmonės, Ramby-no regioninio parko darbuotojams bei lankytojams ypatingai džiugu, kad 2007 m. liepos pabaigoje pasirodė antrasis knygos leidimas. Retas atvejis, kad per trumpą laiką būtų išpirktas •inytas, kuriame aprašomi vienos savivaldybės turistiniai maršrutai.

Autoriai Vytenis Almonaitis ir Junona Almonaitienė naująją žinyto redakciją dedikavo pirmojo Pagėgių paminėjimo istorijos šaltiniuose 700 m. sukakčiai. Knyga suintriguoja jau nuo antrojo puslapio.

Pakartotinis „Šiaurės Skalvos leidimas“ – •ymiai atnaujintas ir papildytas. Naujasis vadovas apima didesnę teritoriją. Naujų vietovių aprašais papildyti ir Pagėgių, Smalininkų, Rambynų ir Bitėnų apylinkėms skirti skyriai. Kai kurių vietovių aprašai yra iš esmės atnaujinti, išplėsti. Bendras pirmojo leidimo knygos puslapių skaičius – 160, antrojo – 208. Antrajame knygos leidime išskirta ir aprašyta daugiau lankytinų vietų. Naujajame lei-dime daugiau dėmesio skirta turizmo infrastruktūros objektams, tačiau, kaip ir anksčiau, pagrindinis autorių dėmesio objektas yra istorijos, kultūros ir gamtos paminklai.

Po muzikinės pertraukėlės, per kurią pasirodė liaudiškos muzikos ansamblis „Prūsai – ilgi ūsai“, buvo įteiktos Martyno Jankaus vardo premijos už Mažosios Lietuvos kultūros paveldo tyrinėjimą, saugojimą, puoselėjimą ir garsinimą. 2006 m. premiją įsteigė M. Jankaus vaikaitė Ieva Jankutė.

2007 metų premijos laureatais tapo V.Almonaitis ir J.Almonaitienė už Rambynų ir Bitėnų krašto propagavimą spaudoje ir kauniečių Šarauskų šeima u• Am•inosios Rambynų kalno knygos išsaugojimą.

Juozas Šarauskas – 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyvis. Nuo to laiko Juozo ir Sofijos šeima bei jų vaikai Algirdas ir Laima artimai bendravo su M. Jankaus šeima. J. Šarauskas iki pat lemtingųjų 1940-ųjų ėjo kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriaus viršininko pareigas. Prasidėjus sovietinei okupacijai, J. Šarauskas paskiriamas Karo muziejaus vadovu. Tačiau 1941 m. balandžio mėnesį J. Šarauskas buvo suimtas, o birželio 26 d., kartu su kitais aukštais Lietuvos karininkais sušaudytas Červenėje.

1939 m. kovo 24 d. gimtusios Bitėnų turėjo apleisti ir Martynas Jankus. Iškilus grėsmei, Martynas Jankus, nepasimėgęs jokio asmeninio daikto, tik „Amžinąją Rambynų kalno knygą“, svėrusią 28,5 kg, padedant Lietuvos pasieniečiams, sėkmingai pasiekė Kauną. Ten jį priglaudė Šarauskai. J. Šarauskas „Amžinąją Rambynų kalno knygą“ paslėpė Karo muziejuje. Po to, kai J.Šarauskas buvo suimtas, M. Jankus suprato, kad Karo muziejuje knygai nesaugu, todėl ją nugabeno į Šarauskų namus. Čia, sandėliuke, knyga buvo ilgai, kol Sofija Šarauskienė apie paslaptį neprasitarė tuomet pas Šarauskus gyvenusiam poetui Jonui Graičiūnui. Pastarasis nutarė kreiptis pagalbos į tuometinį LTSR Centrinės valstybinės bibliotekos direktorių Juozą Rimantą. Tarp menkaverčių leidinių knyga buvo paslėpta ir išsaugota. 1963 m. „Am•inoji Rambynų kalno knyga“ perkelta į Nacionalinę Martyno Mažvydo biblioteką Vilniuje.

Po rudėnėjančių Bitėnų dangumi lyg atversta knyga virpa praeitį ir dabartį sujungęs išskridusių gandrų šešėlis.

Lietuvos •inios, Nr. 198

Diena, alsuojanti Pilėnų dvasia

Leonardas ALEKSIEJŪNAS, Vilnius

1987 m. mitingas. Antras iš kairės Petras Cidzikas

Atkelta iš 1 p.

se, būti diskriminuojami dėl savo tikėjimo ir meilės Tėvynei. Tačiau Rugsėjo 23-ioji alsuoja Pilėnų dvasia, nes primena nepavergtą sielą ir prisikėlimo viltį išsaugojusius mūsų tautiečius. Ne tik tuos, kurie 1987 metų rugsėjo 23-iają susirinko prie Adomo Mickevičiaus paminklo ir garsiai prabilo apie

gėdingąjį paklą, bet ir visus – nuo pokario partizanų, 17 tūkstančių laisvės Memorandumo signatarų, Bažnyčios Kronikos leidėjų iki Sąjūdžio darbininkų, žadinusių Lietuvos laisvės viltį ir atkūrusių Nepriklausomą Lietuvą.“

Kalbėjo istorikas dr. Arvydas Anušauskas, Latvijos nacionalinio pasipriešinimo dalyvis Intas Ca-

lytis (Ints Calitis), Estijos buvusių politinių kalinių sąjungos narys, Tartu universiteto mokslininkas Martas Niklusas (Mart Niklus).

Filharmonijoje koncertavo Vilniaus miesto savivaldybės Šv. Kristoforo kamerinis orkestras (dirigentas – Donatas Katkus).

Tarp suplūdusiųjų prie A.Mickevičiaus paminklo, kaip ir prieš 20 metų, vėl švytėjo energingos, drąsios sesers Nijolės Sadūnaitės veidas, skardėjo balsas. Tas pats balsas toje pačioje vietoje anuomet ir pradėjo akciją, kuria pareikalauta likviduoti Stalino ir Hitlerio sudarytą sandėrį prieš Baltijos šalis, nutraukti Lietuvos sovietinę okupaciją. „Viena uoliausių užsienio „dirigentų“ valios vykdytojų ir pagrindinių rugpjūčio 23-iosios susibūrimo organizatorių – Nijolė Sadūnaitė, prisidengusi religingumo skraiste, ši 49 metų moteris svarbiausiu gyvenimo tikslu pasirinko atvirą antitarybiškumą ir nacionalistinių idėjų skleidimą. Už antitarybinio turinio literatūros gamybą ir platinimą 1975 metais ji buvo nuteista 3 metams kalėjimo – ir tiek pat laiko tremties. Kalinimo vietoje bandė organizuoti įvairias priešiškas akcijas, siuntinėjo šmeižikiškus prasimanymus apie tarybinę tikrovę“,– rašė to meto Lietuvos valdžiai palankus laikraštis, ir sesuo Nijolė prisimena dėkojusi, kad broleliai „kagėbis-tai“ garsina renginį.

Kunigas Robertas Grigas, tada kalbėjęs po N.Sadūnaitės, dabar vėl, kalbėdamas prie A.Mickevičiaus paminklo, sakė buvęs ir esąs laimingas. Pasielktas tikslas, kuris prieš dvidešimt metų buvo tik viltis, svajonė: turime Lietuvą – savo valstybę. Kaip joje tvarkysimės, kokias vertybes išpažinsime, puoselėsime tokia bus ir mūsų Lietuva.

Europos Parlamento narys prof. Vytautas Landsbergis priminė, kaip galingai išsiliejo Lietuvoje lais-

1987 m. mitingas. Prie mikrofono kun. Robertas Grigas

vės srautas, išsiveržęs 1987 m. mitingu. Tąkart čia būrėsi drąsiausių, tvirtos valios žmonių branduolys. Po metų Vingio parke – jau ketvirtis milijono. Baltijos kelyje 1989-aisiais – pusantro milijono. Ar nereikia dabar vėl nuo pradžios tokio sąjūdžio? „Mus kaip tautą, visuomenę gali išlaikyti tik dvasios jėga“, - sakė prof. V.Landsbergis. Ragino nugaltėti baimę, kalbėti taip, kaip nebijojo kalbėti sesuo Nijolė, linkėjo, kad skambėtų Lietuvos himnas, lydetų šviesa ir tiesa.

Atkurto Lietuvos Valstybės Vadovas

„Nenorėčiau būti renkamas LTSR prezidentu“... (Vytautas Landsbergis. 1990m. kovo 11 d.)

Dr. Zita ŠLIČYTĖ, Klaipėda

I. Vardan istorinės tiesos

Valstybinis leidybos centras 1995 m. išleido knygą „Lietuvos Respublikos Prezidentai“, kurioje Algirdas Mykolas Brazauskas, nors ir pristatytas kaip ketvirtasis Lietuvos Respublikos Prezidentas, tačiau akcentuojama „akivaizdi tiesa, jog A.Smetona, A.Stulginskis ir K.Grinius – tai viena Lietuvos prezidentų karta, o A.Brazauskas – kita“ („Lietuvos Respublikos Prezidentai.“ Valstybinis leidybos centras. Vilnius. 1995. 397 psl.).

Bet Algirdas Mykolas Brazauskas Lietuvos Respublikos Prezidento priesaikos tekstą perskaitė ir pasirašė 1993 m. vasario 25 d., o nepriklausoma Lietuvos Valstybė atkurta 1990 m. kovo 11 d.

Dabartinės Lietuvos Respublikos Konstitucijos 77 straipsnis skelbia, kad Respublikos Prezidentas yra Valstybės vadovas. Jis atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų.

Nejaugi 1990 m. kovo 11 d. atkurta Lietuvos valstybė neturėjo vadovo? Tai kas tada atstovavo Lietuvos valstybei vienu iš sudėtingiausių jos istorijos laikotarpiu – 1990–1992 metais? Solidžiam valstybinio leidybos centro 1995 m. leidinyje „Lietuvos Respublikos Prezidentai“ neradau apie tai nė žodžio.

Esame 1990 m. kovo 11-osios dalyviai ir liudytojai, istorinės lietuvių tautos gyvoji karta, išreiškusi savo apsisprendimą ir troškimą gyventi nepriklausomoje demokratinėje Respublikoje, todėl manyčiau, kad vardin istorinės tiesos derėtų pakalbėti apie Asmenį, kurį istorikai, politologai ir žurnalistai bijo pavadinti buvusiu pirmuoju atkurto Lietuvos valstybės vadovu.

Sugrįžkime į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos posėdžių salę, kurioje 1990 m. kovo 11 d. Mandatų komisija paskelbė savo išvadą dėl 133 Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų: išrinktais pripažinti 70 nepartinių ir 63 įvairių partijų nariai, tarp jų 40 Lietuvos komunistų partijos, 9 Lietuvos socialdemokratų partijos, 5 TSKP, 4 Žaliųjų partijos, 3 Lietuvos demokratų partijos ir 2 Lietuvos krikščionių demokratų partijos nariai.

Po to buvo renkamas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas. Tai buvo lemiamas istorinis momentas, nes nuo to, kas taps Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku, priklausė, ar bus realizuota Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio rinkiminė programa - paskelbti, kad atstatoma nepriklausoma Lietuvos valstybė.

Kandidatu pasiūlytas A.M. Brazauskas kalbėjo: „Aš esu realaus suvereniteto įtvirtinimo šalininkas. Vien politinio įtvirtinimo nepakanka – mano supratimu, jis turi būti lygia greta statomas ant tvirtų ekonominių pagrindų“ (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija). Stenogramos. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba. Vilnius. 1990. 36 psl.).

A.Taurantas paklausė, ką mano kandidatas apie Sąjūdžio programą remiančių kandidatų klube paruoštus pagrindinius penkis dokumentus. A.M.Brazauskas atsakė, kad nesėpė su jais susipažinti (ten pat, 38 psl.).

Nekyla abejonių, kad 1990 m. kovo 11-oji nebūtų tapusi nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymo diena, jeigu A.M. Brazauskas tada būtų išrinktas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku, tačiau, laimė, juo tapo Vytautas Landsbergis, už kurį balsavo 91 deputatas, o už A.M.Brazauską balsavo tik 38.

Išrinktas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis padėkojo už pasitikėjimą. „Neišrinkote manęs į garbės vietą – išrinkote į darbo vietą“, - pasakė jis ir tęsė posėdį. Išsprendus organizacinius klausimus, Aukščiausiojai Tarybai buvo pateikti anksčiau minėti penki dokumentai: „Deklaracija dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos įgaliojimų“, „Įstatymas dėl

valstybės pavadinimo ir herbo“, „Aktas dėl nepriklausomos valstybės atstatymo“, „Įstatymas dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ ir „Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Konstitucija)“.

Pirmajame dokumente buvo konstatuota, kad „1990 m. vasario 24 d. rinkimuose į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą rinkimų teisę turintys Lietuvos gyventojai savo valia suteikė išrinktiems Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatams tautos atstovų mandatą ir prievolę atstatyti Lietuvos valstybę ir reikšti tautos suverenią galią (suprema potestas) per šią Aukščiausiąją Tarybą, kuri nuo 1990 m. kovo 11 d. (18 val.) buvo vadinama Lietuvos Aukščiausiąja Taryba“.

Po to Lietuvos Aukščiausioji Taryba nutarė, kad oficialus valstybės pavadinimas yra „Lietuvos Respublika“, o jos herbas ir ženklas – Vytis. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybė tampa Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybe.

Tada Aukščiausiosios Tarybos deputatai balsavo **už Aktą dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo** – svarbiausią Kovo 11 dokumentą.

Pasiūlytas kandidatu į Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkus, Vytautas Landsbergis taip kalbėjo: „Už mūsų ir mumyse pačiuose yra daugybės Lietuvos žmonių laukimas. Laukimas to, kas bus, ir rūpestis dėl to, kaip bus. Man regis, laukimas yra didesnis, pasiryžimas didesnis už baimę. Kas gali prisidėti, kad tas laukimas taptų realybe, ką jums sako širdis, nuojauta, patirtis, už tai ir kviečiu balsuoti. Jūsų valia išreikš Lietuvos žmonių valią“. (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. Vilnius. 1990. 62 psl.).

Atstačius nepriklausomą Lietuvos valstybę, buvo atstatytas 1938 m. gegužės 12 d. (paskutinės iki 1940 m. okupacijos) Lietuvos Konstitucijos galiojimas. Tačiau po penkiasdešimties okupacijos metų Lietuva buvo tokia pasikeitusi, kad buvusios jos Konstitucijos galiojimo atstatymas buvo tikrai simbolinis aktas. Aukščiausiosios Tarybos deputatams buvo pristatytas Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Konstitucija), kuris galiojo iki 1992 m. spalio 25 d. piliečių referendumu priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo.

Toks buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio rinkiminės programos realizavimo svarbiausių penkių dokumentų paketas, kurį į LTSR Aukščiausiosios Tarybos pirmąjį posėdį atsinešė jo pirmininkas Vytautas Landsbergis.

„Iki pat 1990 m. kovo 11 d. Sąjūdis buvo už A.Brazausko pečių, kurie ir atlaikė smarkiausius Maskvos smūgius“, – rašo Rimgaudas Geleževičius minėtame leidinyje „Lietuvos Respublikos Prezidentai“.

Deja, Maskva smūgiavo ne iki kovo 11 d., o po jos. A.M.Brazauskas, pasiūlytas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku, neturėjo jokio nepriklausomos valstybės atstatymo plano ir netgi nebuvo susipažinęs su Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio dokumentais.

II. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko teisinis statusas

Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 86 straipsnis nustatė, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas yra aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas ir atstovauja Lietuvos Respublikai tarptautiniuose santykiuose.

Nekyla abejonių, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas buvo ne tikrai parlamento, bet ir valstybės vadovas. Palyginus dabar galiojančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnius, nustatančius Lietuvos Respublikos Prezidento ir Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko teisinį statusą, su Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo atitinkamais straipsniais, galima padaryti tikrai vieną iš-

vadą: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas, išrinktas 1990 m. kovo 11 d., faktiškai vykdė Prezidento pareigas.

Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 87 straipsnis nustatė, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas:

1) vykdo bendrąjį vadovavimą rengimui klausimų, kuriuos turi apsvarstyti Aukščiausioji Taryba; pasirašo Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo priimtus aktus;

2) pateikia Aukščiausiojai Tarybai pranešimus dėl Respublikos padėties ir dėl svarbių Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimų;

3) pateikia Aukščiausiojai Tarybai kandidatūras išrinkimui į Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojų ir Aukščiausiosios Tarybos sekretoriaus pareigas;

4) pateikia Aukščiausiojai Tarybai kandidatūras paskyrimui arba išrinkimui į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko, Lietuvos Aukščiausiojo teismo pirmininko, Lietuvos Respublikos prokuroro, Lietuvos Vyriausiojo valstybinio arbitro pareigas;

5) veda derybas ir pasirašo Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, pateikdamas jas ratifikuoti Lietuvos Respublikos Aukščiausiojai Tarybai.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas leidžia potvarkius.

Tuometinis Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas pasirašė įstatymus bei tarptautines sutartis, teikė Aukščiausiojai Tarybai Ministro Pirmininko ir kitų aukštų valstybės pareigūnų kandidatūras išrinkimui, skaitė pranešimus svarbiais vidaus ir užsienio politikos klausimais (atitinkmuo dabar – Lietuvos Respublikos Prezidento metinis pranešimas), vedė tarptautines derybas, todėl būtent šitas pareigūnas buvo Lietuvos Respublikos vadovas, nors Laikinasis Pagrindinis Įstatymas vadino jį ne Prezidentu, o aukščiausiu Lietuvos Respublikos pareigūnu.

Todėl tarp Lietuvos Respublikos Prezidentų turėtų būti nurodytas ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas (1990–1992), kuris buvo pirmasis atkurto valstybės vadovas. Kitaip Lietuvos Respublikos istorijoje atsiranda pilkas valstybingumo periodas, nors tas laikotarpis buvo vienas lemtingiausių mūsų tautos likimui.

Epilogas

„Su opozicine LDDP nebuvo tariama si nei dėl derybų su Maskva, nei parenkant kandidatus į valstybinius postus, nei sprendžiant kitas problemas. A.Brazauskui, kuris ir praradęs visus oficialius postus išliko, kaip bylojo visi to meto sociologiniai tyrimai, vienu iš autoritetingiausių ir populiariausių Lietuvos politikų, V.Landsbergio kabinete per trejus Aukščiausiosios Tarybos darbo metus teko lankytis tik keletą kartų“, rašoma anksčiau minėto leidinio „Lietuvos Respublikos prezidentai“ 450 psl. Jis Lietuvos Komunistų partiją pavertė Lietuvos Demokratinę Darbo Partiją. Tai ir rūpėjo sunkiausiu Lietuvai istoriniu laikotarpiu vėliau išrinktam pirmuoju atkurto Lietuvos Respublikos Prezidentu A.M.Brazauskui. Bet kokia kaina išlikti valdžios olimpe.

Vytautui Landsbergiui teko atlaikyti ir Maskvos smūgius, ir opozicijoje likusių Lietuvos komunistų sumanias viešųjų ryšių akcijas, kurių metu faktinis valstybės vadovas buvo ne konstruktyviai kritikuojamas, o nepadoriai žeminamas. Ne be reikalo KGB giriasi savo labiausiai pavykusia diversija nepriklausomybę atkū-

rusioje Lietuvoje – Vytauto Landsbergio autoriteto sunaikinimu ir valdžios grąžinimu buvusiai komunistinei nomenklatūrai.

Tačiau stebina tai, kad Vytauto Landsbergio žeminimo akcija tebesitęsia ir šiandien. Pasak sociologinių tyrimų duomenų, neigiamai vertinamas politikas yra Europos parlamento narys Vytautas Landsbergis, kuris da•nai atsiduria šalia Viktoro Uspaskicho. Netikiu, kad mano tauta nusigręžė nuo žmogaus, kuris jos vardu prašė Pasaulio tautų paramos ekonominės blokados ir 1991 m. sausio 13 d. agresijos metu, buvo pirmojo Lietuvos valstybės istorijoje 1991 m. vasario 9 d. Plebiscito iniciatorius (tada teiginiui, kad Lietuva būtų nepriklausoma demokratinė Respublika pritarė ¾ visų aktyvių rinkimų teisę turinčių piliečių), pasirašė 1992 m. spalio 25 d. piliečių referendumu priimtą Lietuvos Respublikos Konstituciją.

Mačiau tautodailininko Ipolito Užkurio medžio skulptūrą „Dovydas prieš Galiotą“, kuri Vytautą Landsbergį vaizduoja beginklį ir pusnuogį prieš Sovietų Sąjungos galybę. Prisimenu, kaip Aukščiausiosios Tarybos deputatas Algirdas Patackas savanoriškai saugojo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką Sovietų Sąjungos agresijos dienomis, nes matyt giliai širdyje nepasitikėjo oficialiai jam paskirtais apsaugininkais. Vytautas Landsbergis vadovavo Lietuvos valstybei paskutiniais jos karo su Sovietų Sąjunga metais ir nugalėjo taikiu, parlamentiniu būdu.

Netikiu, kad tauta užmiršo, kaip daugiatūkstantinės minios 1990 m. skandavo: Landsbergis – Lietuva. Tarp kitko, nuotraukos, išspausdintos leidinyje „Lietuvos Respublikos Prezidentai“ ir vaizduojančios tautos ryžtą atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, yra susijusios su Vytauto Landsbergio, o ne A.M.Brazausko politine veikla.

Ir, žinoma, žemiau kritikos yra Rimgaudas Geleževičius samprotavimai nurodytame leidinyje, kai cituojama A.M.Brazausko nuomonė: „LKP net gi buvo savotiška pozityvioji, todėl tyli ir rami rezistencija, neleidusi galutinai suniokoti Lietuvos vardan imperinių Kremliaus interesų. Būtent, ši atkakli, nors ir ne visada pastebima rezistencija padėjo mūsų kraštui sustiprėti ekonomiškai ir kultūriškai, išsaugoti lietuviškumą ir, su laukus palankaus istorinio momento, atkurti nepriklausomybę“ (428 psl.).

Šitokiais ciniškai melagingais teiginiais stengiamasi suformuoti mūsų istorinę savimonę. Bet kol kas dar neišmirė karta, kuri patyrė komunistinį genocidą ir represijas, kuri teisingai įvardino Lietuvos komunistų partiją (TSKP – Tarybų Sąjungos komunistų partijos struktūrinį padalinį Lietuvoje) nusikalstama organizacija, aktyvia nusikaltimų žmonijai ir •moniškumui organizatore ir vykdytoja.

Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Vytauto nuopelnai Lietuvai nesumažėjo todėl, kad jis nebuvo karūnuotas Lietuvos karaliumi. Vytautas Landsbergis lemtingu Lietuvai 1990–1992 metų laikotarpiu buvo atsikūrusios nepriklausomos Lietuvos Respublikos vadovas, nors ir nebuvo tituluojamas jos Prezidentu.

Kada baigsis vieno iš iškiliausių Naujausios Lietuvos istorijos politikos veikėjo ignoravimas ir netgi •eminimas?

Manau, kad tariamas Vytauto Landsbergio reitingas šalia odiozinės Viktoro Uspaskicho figūros yra Lietuvai priešiška viešųjų ryšių akcija. Atvirai pasakius, tikrai netikiu tariamai sociologinių tyrimų duomenimis ir smerkiu istorijos klastotes, nepriklausomai nuo to, ar jomis užsiima eilinis žurnalistas, politologas, ar Lietuvos istorijos instituto direktorius.

Tikiu savo tautos atmintimi, jos gyvosios kartos pozicijos tvirtumu. Dievas mato, kad sovietmetis taip nepataisomai nesuluošino Lietuvos tautos, kad ji spjaudytų į šulinį, iš kurio pati semia vandenį.

Prisimenant dr. R. O. Morkūną ir jo auksines vasaras Giedraičiuose

Teodora MORKŪNIENĖ, Rumšiškės

Kiekvienas •mogus nusipelno, kad atminimas apie jį nenuskėtų visą naikinamo laiko bangose, todėl noriu pasakyti keletą žodžių apie savo svainį Remigijų Orūną Morkūną, gydytoją stomatologą, medicinos mokslų daktarą. Šį rugpjūtį jam būtų suėję 60 metų.

Gimė R. O. Morkūnas 1947 m. rugpjūčio 5 d. Radviliškio rajono Giedraičių kaime, baigė vidurinę mokyklą Kėdainiuose, po to Kauno medicinos institutą, dar vėliau apgynė mokslinį darbą Maskvoje. Gydė Vilkyškiuose, Kaune, Vilniuje. Daug itin sunkių ligonių iš visos Lietuvos avarijose sukne•intais •andikauliais patekdavo į jo rankas, kuomet dirbo Kauno klinikose ir respublikiniame Raudonajame kry•iuje Vilniuje. Nors beveik kiekvienas iš mūsų stengiasi savo darbą atlikti kuo geriau, bet kai kurie yra dar apdovanoti ypatingesniais sugebėjimais. Atrodo, kad tokią dovaną bus gavęs ir R. Morkūnas – ne tik perėmęs savo dėstytojų, vyresniųjų kolegų, šeimos patirtį (mama Vincenta Morkūnienė ir sesuo Vida buvo gydytojos stomatologės, tėtis Marijonas – dantų technikas), bet ir iš prigimties apdovanotas „lengva“ ranka ir jautrumu dirbti taip, kad daugelis norėjo gydytis „<...>“ tik pas gydytoją Morkūną“. Paliko jis pėdsaką ne tik profesinėje veikloje. Dalyvavo kraštotyrinėse ekspedicijose, archeologiniuose kasinėjimuose. Prof. dr. Rimutei Rimantienei tyrinėjant neolito stovyklą Šventojoje, didžiulis įvykis buvo garsios archeologės Marijos Alseikaitės Gimbutienės apsilankymas. Visa stovykla su pakilimu laukė garbiosios viešnios. Kraštotyrininkė Jūratė Eitminavičiūtė-Dručienė, talkininkų-kasinėtojų grupių organizatorė, pasiūlė padovanoti viešniai tradicinę saulutę, paprašė Remio (taip draugai vadino R.O.Morkūną) nuvažiuoti į Paberžę. Ir ką gi – Remis motociklu nurūko į Paberžę (maždaug 250 km į vieną pusę ir ne vien asfaltas!) ir parvežė tėvo Stanislovo nukaltą saulutę. Buvo labai malonu prieš keletą metų LTV lai-

naktį (anais laikais kitaip ir negalėjo) pastatė ant to kapo paties Vinco Svirskio kryžių, kurį buvo atnešę iš apleistos tų pačių kapinių koplyčios. (Vėliau, jau po Kovo 11-osios, kryžius buvo perkeltas į Kėdainių krašto muziejų, o ant kapo buvo pastatyta jo kopiją). Atminimo lentelėje yra ir šis įrašas: „Tegu ir man paminklas bus...“, nes V. Svirskis, priimdamas atlygį už darbą – kryžių ar koplytėlę, pastumdavo vieną pinigėlį užsakovui, sakydamas: „Tegu ir mano paminklui bus“. Taip buvo pažymėta garsiojo dievadirbio am•ino poilsio vieta. Globaliniu mastu šie du įvykiai tarsi labai jau mažyčiai, tačiau gyvenimas juk ir susideda iš smulkmenų.

Kaip ir bet kuris žmogus, Remigijus, be abejo, nebuvo be trūkumų, bet ligi šiol kolegos ir buvę pacientai atsiliepia apie jį gražiausiais žodžiais. Jaunystėje patirta autoavarija ir darbas negailint savęs, pakirto jo sveikatą ir, nesulaukęs 50 metų, mirė, palikęs žmoną Almą, dukras Orūnę ir Ievą. Prieš 60 metų pradėjęs gyvenimo kelią Giedraičiuose, R. O. Morkūnas palaidotas Vilniuje, Sudervės kapinėse po kukliu stogastulpiu.

Norėdamas pagerbti Remigijaus atminimą, jo brolis Eligijus Juvencijus, humanitarinių mokslų daktaras ir tautodailininkas, padarė koplytėlę su šv. Apolonijos, stomatologų globėjos, skulptūrele. Remigijaus gimimo dieną atvykus į Giedraičius su koplytėle, dar kvepiančia dažais, kilo klausimas, kur ją pritvirtinti – gimtosios jo sodybos kelio Pašušvys–Šaukotas kairėje pusėje nebėra, likę tik kelios senos obelys ir beržas pažeistomis šaknimis, nulaužtomis šakomis. Zvėgų šeima, kuriai dabar priklauso sodybvietė, maloniai leido koplytėlę įkelti į aplaužytą beržą, o Felicijos Zvėgienės anūkas Modestas Zvėga gražiai nuplovė nudžiūvusias beržo šakas ir įkėlė koplytėlę.

Kitą sekmadienį, rugpjūčio 12 d., koplytėlė buvo pašventinta. Kai po pamaldų

„<...>“ tai kaip gi klebonas prieis prie ber•o?“, koplytėlę, papuošta gėlėmis, šviečia iš tolo. Tad šeima ir visi artimieji labai dėkingi Ilonai (Felicijos Zvėgienės anūkei, Modesto seseriai) ir Donatui Nokšams, kurie su savo vaikučiais Raminta ir Andriumi sutvarkė koplytėlės aplinką, kaimynui V.Stanislausei – už tiltelį. Džiugu, kad atėjo ne tik jaunutės Sandra ir Irminta Kaminskaitės su savo drauge Liveta, Rūta Kaminskaitė, bet ir senelė Stefanija Kaminskienė, Jadvyga Mutečienė, Elena Čeblauskienė, Eugenija Daukšienė, Dalė Jackienė, Elena Stanislauseienė, Irena Špokienė. Nebeliko kaimo Antano Litvino, Prano Litvino, Stasio

Šv. Apolonijos koplytėlė dr. R.O.Morkūnui atminti. Nuotraukos autorius Mindaugas Mikulėnas

Prieš šventinant. Prie ber•o: vargonininkas, klebonas Juozapas Vaicekauskas, Felicija Zvėgienė, Sandra Kaminskaitė, Vytautas Stanislaukas, Liveta, Irminta Kaminskaitė, Dalė Jackienė su vaikaičiu, Raminta Nokšaitė, Andrius Nokša. Nuotraukos autorius E.J.Morkūnas

Litvino palikuonių, iš senųjų gyventojų tik Felicija Zvėgienė ir Eugenija Daukšienė prisimena čia buvusią su vyru gydytoją Vincentą Morkūnienę (Felicija: „Daktarė Morkūnienė man dar dantį ištraukė.“) ir jų vaikus.

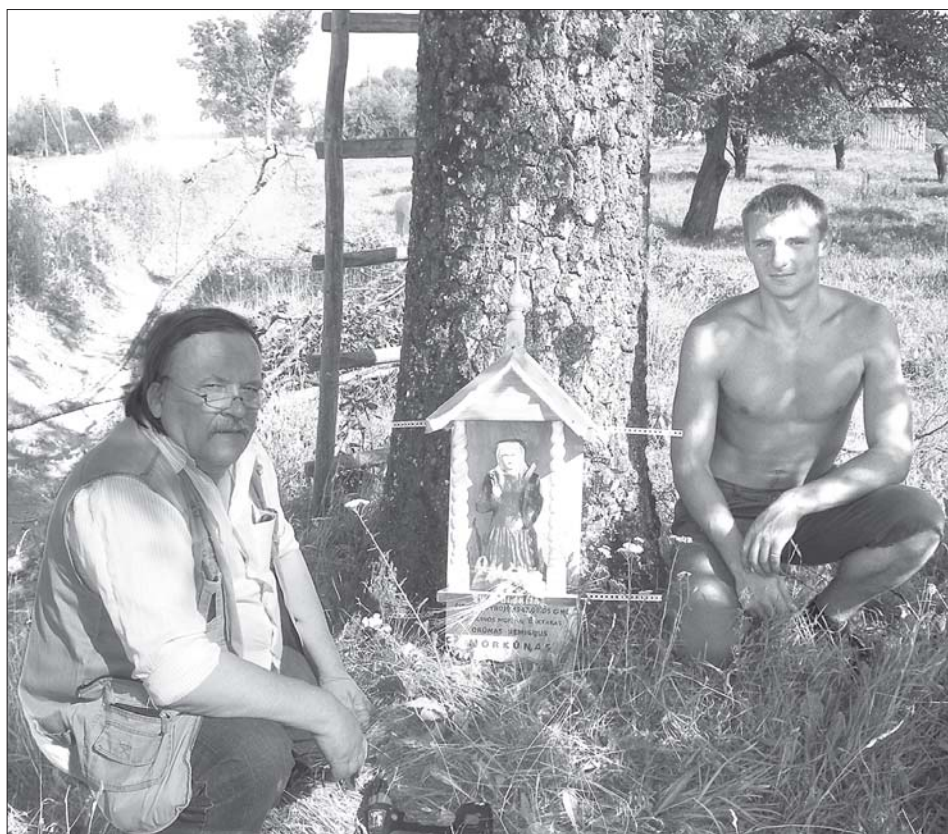
Patys Giedraičiai gerokai pasikeitę, nes pakito sodybos ir jų gyventojai. Dauguma namų – baltų silikatinių plytų, kol kas žymiai mažiau apsodintų nei senosios, neišlikusios sodybos. Sunku buvo atsekti Bložių – gimtąją Morkūno sodybą, jei ne senieji ažuolai Antano ir Stasio Litvinų sodybose. Neįprasta šios sodybos savininkų istorija: XIX a. joje gyveno Dionizas Alksmantas su žmona. Buvo jie bevaikiai, turėjo du samdinius – Elžbietą ir Jurgį. Sako, kad pamilo juos vos ne kaip savo vaikus, „suženijo“ Jurgį su Elžbieta ir paliko jiems ūkį. (Pašušvio kapinėse išlikęs ant paminklo įrašas: „Grabas Dionisa Alksmanta Mire / 1896 m Rugpjūtis / 25 d gyvena 55 m / Pundatoris Jurgis / Blo•e // Jurgis Blože 71 metų Mire 1920 m. / X 22 D / Elžbieta Bložienė / 75 metų Mirė 1933 m. 11. 18 d // A A / Elena Bložienė / 1900 – 1957 / Pranas Bložė / 1883 – 1943 //“. Už Jurgio ir Elžbietos sūnaus Prano išteikėjo darbšti ir daininga Elena Petrauskaitė, Remigijaus mamos sesuo. Ir jiedu susilaukė tik vieno sūnaus, Zenono. Darbščiajam Pranui mirus, o vėliau, kai į armiją buvo pašauktas Zenonas, Elenai vienai buvo sunku tvarkytis dideliame ūkyje. Kadangi ji buvo iš gausios šeimos, kurioje vieni kitiems padėdavo, tad greitai sulaukė pagalbos – atsukbėjo sesuo Vincenta su savo vyru Marijonu. Kaimas buvo palanki aplinka ir jų vaikams Vidai Aurelijai ir Eligijui Juvencijui. Tuoj atvyko ir kita sesuo, Sofija. Ūkis nesužlugo, pajėgė atlikti pyliavas ir, prievarta įkūrus kolūkį, įnešė didelį indėlį ne tik žeme, bet ir inventoriu. Šiame ūkyje ir gimė Remigijus Orūnas.

Sukūrus kolūkį, ūkiui nebereikėjo tiek darbo jėgos, Morkūnai grįžo į Kėdainius. Tačiau vaikai buvo nuolatiniai vasarotojai ir Elenos talkininkai. Kėdainiuose ilgais žiemos vakarais Remigijus prašydavo: „Vežkit mane į Giedraičius, kur visad vasara!“. Vasaromis Remigijus ir Eligijus ne tik padėdavo apie namus, bet vežiojo iš Pašušvio pašto agentūros paštą ir laikraščius į Giedraičius, iš Giedraičių kolūkio – pieną į Grinkiškio pieninę. Tuščius pieno bido-nus į vežimą įsikeldavo, tačiau pilnus toks vyras kaip Remigijus ir ne ką didesnis Eligijus pakelti nepajėgdavo. Tačiau visad kas nors padėdavo miesčioniukams.

Auksinės Giedraičių vasaros tęsėsi iki 1957 m., kuomet teta Elytė Bložienė mirė. Nebėra Bložių seno gyvenamojo namo, nei didelės klėties, molinio tvarto, didžiulio klotimo. Likusi tik dalis dabar jau seno sodo, kurio obuoliais vaišinosi praeinantys kaimynai, nes namo „gonkose“ visad stovėjo krepšys, pilnas alyvinių obuolių...

Galima tik pasidžiaugti, kad Giedraičiuose asfaltuojamas kelias, kad žmonėms bus geresnės sąlygos. Bet gaila, kad jau seniai nebesisuka Šidlausko malūno sparnai, kad net nebėra Čepausko malūno, kad ištiesinta puikioji upelė Žadikė, kur Remigijaus vaikystėje aidėdavo kultuvės, motėrimas, merginoms velėjant skalbinius, kur maudydavosi ne tik vaikai, bet sietuvoje ir vyrai, pusberniai. Nebeliko buvusio kaimo jaukumo... Bet žmonių gerumas tebėra.

Pašventinę koplytėlę, Grinkiškio klebonas Juozapas Vaicekauskas ragino Giedraičių žmones rūpintis ja ir saugoti. Tiki-me, kad taip ir bus, nes, anot Felicijos, visas kaimas ėjo žiūrėti koplytėlės ir visiems patiko, kad ji yra.

Eligijus Juvencijus Morkūnas ir Modestas Zvėga prie koplytėlės. Nuotraukos autorė Radvilė Morkūnaitė

doje išvysti M. Gimbutienės kabinete Remio atvežtą saulutę. Tais pačiais 1971 m. Remis su broliu Eligijum, Jūrate Eitminavičiūte-Dručkienė, dr. Lilijana Kalašaityte ir seserimi Vida surado Burvelių kaime senutę Petronėlę Petrauskaitę, kuri parodė Surviliškio kapinėse Vinco Svirskio palaidojimo vietą Mataičių kape. Abu broliai

Pašušvio bažnyčioje prie beržo atvyko klebonas ir artimieji, susijaudino pamatę vaizdą – su gėlėmis ir žvakelėmis laukia kelio-lika Remigijaus gimtojo kaimo gyventojų, pievelė apie beržą nušienauta, viskas sutvarkyta, gilus ir platus pakelės griovys išvalytas, per jį permestos plačios lentos – laikinas tiltelis (Vytautas Stanislaukas:

Ten, kur Šalčia

Antanas LIESYS, Vilnius

Straipsnis skirtas Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos dešimtmečiui

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija

*Čia tėvų-senolių žemė
Ir motulės čia rauda.
Mindaugo pramintą kelią
Mena Lietuvos tauta.*

ŠALČININKAI – miestas Lietuvos pietryčiuose, etninių Lietuvos žemių centras, istorinė vieta. Gyvenvietė – 44 km nuo Vilniaus, prie Vilniaus-Lydos plento, Šalčininkų rajono ir seniūnijos centras. Ji išikūrusi prie Šalčios upės, nuo kurios ir gavo pavadinimą. Šalčios upės pavadinimas – iš lietuviško •od•io šaltas.

Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Šalčininkai minimi nuo XIII a., kur vietovė vadinama Salsiniken arba Saletzniken. Vėliau tapo miesteliu, o 1956 m. gavo miesto teises. 2000 m. vasario 11 d. prezidento dekretu patvirtintas miesto herbas.

Šalčininkuose yra du tvenkiniai – Šalčios upės praplatėjimai, Karolio Vagnerio neoklasicizmo ir neorenesanso stiliaus 2-jų aukštų rūmai, Šv. apaštalo Petro bažnyčia, 6 metrų aukščio mūrinė koplyčia (statyta XVIII a. pab., autorius – Laurynas Gucevičius). Miesto centre – Adomo Mickevičiaus paminklas, pastatytas poeto 200-ųjų gimimo metinių proga. Šalčininkuose stovi ir kitas paminklas – 1863 m. sukilimo vadui Kostui Kalinauskui. Gyvenvietėje veikia paštas, rajono centrinė ligoninė, savivaldybė, biblioteka, kultūros centras, vaikų globos namai, socialinės paramos centras „Vilties spindulėlis“ (teikia paslaugas vaikams, turintiems proto ir fizinę negalią). Šiuo metu mieste dar veikia lietuviška Lietuvos tūkstantmečio ir lenkiška Jano Śniadeckio gimnazijos, rusiška vidurinė „Santarvės“ mokykla, Stanislovo Moniuškos menų mokykla, du vaikų darželiai (lietuviškas ir lenkiškas).

Šalčininkų rajone 2006 m. gyveno 38 428 gyventojai: 79 proc. lenkų, 9,4 proc. lietuvių, 5,8 proc. rusų, 3,8 proc. - baltarusių (gudų), 1,4 proc. kitų tautybių. Šalčininkų mieste – 6722 gyventojai.

NAUJOS LIETUVIŠKOS MOKYKLOS VARDAS. Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio lietuviška bendrojo lavinimo vidurinė mokykla, išaugusi vėliau į gimnaziją, gimė išpūdingiausiais Sąjūdžio ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metais. Ji pastatyta pasitinkant tūkstantčio metų sukaktį, kai pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose (Kvedlinburgo analuose, 1009 m.) paminėtas Lietuvos vardas. Mokyklai vardą 1997 metais pasiūlė jos krikštatėvis - Vytautas Landsbergis, tuo metinis Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas. Lietuvai švenčiant šią iškilią istorinę datą, t.y. 2009m., bus išleisti pirmieji dvyliktokai.

MOKYKLOS PROJEKTAS. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos uždavimu 1991m. pradėta projektuoti 816 vietų, 34 klasių lietuvių dėstomąja kalba bendrojo lavinimo vidurinė mokykla, kuri vėliau tapo gimnazija. Projektą pasirašė tuometinis švietimo ministras Darius Kuolys, patvirtino LR prezidentas Algirdas Brazauskas.

Naujos pedagoginės įstaigos projektas konkurso keliu buvo pripažintas geriausiu (autorai: architektai Tauras Paulauskas, Romualda Šipalienė, projekto vadovas architektas Aloyzas Geibūnas, konstruktorius Olegas Dobrovolskis, vizualinės informacijos dizaineris Jurgis Vroblevičius). Projektas buvo vienas didžiausių atradimų Lietuvos architektūroje. Jis yra, anot komisijos nario rašytojo V. Rubavičiaus, naujos sveikintinos tradicijos

Pranašas – statyti vaikams tokius pastatus, kurie savo architektūra leistų jiems pasijusti laisvais, reikšmingais žmonėmis, kur vidinė erdvė, architektūrinės detalės jau savaime diegtų ir estetines, ir dorovines vertybes. Didžiulis mokyklos pastatas, skirtingai nei sovietinių laikų beveidžiai monstrai, pastatytas pagal netipinį projektą, įkūnija naujos lietuviškos mokyklos idėją. „Mokyklos turiai komponuojami apie didįjį kiemą taip, kad pastatas lyg į glėbį kviečia visus norinčius čia mokytis – pažinti gamtos dėsnius, tiesos prasmę ir savo prigimtine priedermę. Čia – ir tautosakos žalčio motyvas, ir senolių atmintis įamžinta – languotas grindinys lyg didžiulė skepeta dengia kiemą“, – rašė mokyklos architektė, projekto autorė R. Šipalienė („Statyba ir architektūra“. 1997. Nr. 11).

Mokyklos kompleksas sudarytas iš 5 korpusų: 1. Dviejų aukštų pradinė mokykla su atskiru įėjimu; 2. Trijų aukštų vidurinės mokyklos dalis – pagrindinis vestibulius, 400 vietų amfiteatrinė susirinkimų (aktų) salė – centrinė mokyklos ašis, erdvūs kulurai parodoms, patalpos pedagogams, administracijai, būreliams, akmenų muziejui, valgyklai, bibliotekai, direkcijai, kanceliarijai ir kt.; 3. Trijų aukštų dalis: mokomosios klasės ir kabinetai; 4. Trijų aukštų korpusas: sporto salė (18×36), sporto salė (15×30) pradinukams, gimnastikos salė, mokomosios dirbtuvės, kalbų kabinetai; Baseinas ir pagalbinės patalpos prie jo.

Iš valgyklos galima patekti į mažą uždarą kiemėlį. Mokykloje yra įrengimai moksleiviams su fizine negalia - pandusai, atitinkami sanmazgai, dušai, liftas vertikaliam neįgalųjų transportavimui į visus tris aukštus, į visus kabinetus, sales, būrelių, studijų patalpas.

Prie mokyklos korpuso prieigų glaudžiasi Jaunimo centras. Jame yra 100 vietų salė. Teritorija apželdinta medžiais ir dekoratyviniais žydinčiais, uveistas vaismedžių sodas. Gimnazija stovi atviroje pievoje, netoli miško. Pats Šalčininkų miestelis yra kiek atokiau.

Šios gimnazijos architektūros projektu paremtas Maskvos J. Baltrušaičio lietuviškos mokyklos projektas.

STATYBA. Mokykla buvo pradėta statyti 1994 m. Jau 2001 m. gruodžio mėnesį buvo atidarytas jos paskutinis korpusas su baseinu. Pasak mokyklos direktoriaus Vidmanto Žiliaus, į statybą investuota 30,5 mln. litų.

Mokyklą statė akcinė bendrovė „Nalšia“, vadovaujama Algirdo Šemetos. Statybą organizavo vyr. inžinierius Aleksiejus Govinas, darbų vadovas Juzefas Budevičius bei brigadininkas V. Navickis. Pastatą statė geri savo profesijos meistrai: dailidė J. Skrockis, apdailininkai G. Traikovičius, G. Siliuk, N. Supronovič ir daugelis kitų. Statybai daugiausia buvo naudojamos lietuviškos medžiagos. Pamatams - savi gaminiai, sienoms – AB „Daugėlių“ statybinės medžiagos bei Vilniaus AB „Silikatas“ plytos, sienų apšiltinimas - iš putų polistirolas, gaminamo Nemenčinės „KREK“ gamykloje, langai – Alytaus AB „Stalių gaminiai“, glazūruotos plytelės – „Dvarčionių keramikos“. Mokyklai baldus pagamino lietuviškos firmos. Stogas taip pat iš vietinės - UAB „Gargždų Mida“ ruloninės dangos. Aplinkos tvarkymo elementai – betonai, skiediniai taip pat, durys – AB „Nalšia“ gamybos. Santechnika, apšvietimo sistemos, virtuvės įranga, linoleumo grindys – importiniai. Koridoriuose – itališkos lieto marmuro plytelės. Visi darbai mokykloje buvo atliekami pagal europietiškus standartus.

MOKYKLOS ATIDARYMO MOMENTAI. Mokykla įsteigta švietimo ir mokslo ministro 1997 m. rugpjūčio 26 d. įsakymu Nr. 1052 „Dėl mokyklos steigimo“. Ji savo veiklą pradėjo 1997m. rugsėjo 1 d. Daugu-

Mokyklos skautai

ma mokinių į naują mokyklą atėjo iš 2-osios vidurinės, kalbinių požiūriu mišrios mokyklos, kurioje buvo lietuviškos klasės.

Mokyklos atidarymo proga Šalčininkų bažnyčioje aukotos šv. Mišios. Vyskupas Juozas Tunaitis pašventino vėliavą. Per vyskupo ir naujojo Vilniaus kunigų seminarijos rektoriaus H. F. Fischerio aukotas mišias giedojo vyrų choras „Varpas“. Nuo bažnyčios iki mokyklos pagrindinė Šalčininkų miesto gatvė prasidėjo iškilinga visų dalyvių eiseną. Ją lydėjo „Trimito“ orkestras.

Į erdvią ir modernią mokyklą susirinko 550 mokinių, jų tėveliai, 40 mokytojų ir garbingų svečių: Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis, švietimo ir mokslo ministras akademikas Zigmas Zinkevičius, Vilniaus apskrities administracijos viršininkas Alis Vidūnas, Vilniaus tarptautinio oro uosto generalinis direktorius Mindaugas Ivanauskas, rajono meras Juzefas Rybakas, kiti rajono vadovai, kolegos iš kitų rajono mokyklų.

Z. Zinkevičius savo sveikinimo kalboje sakė, jog „*Simboliška, kad Tūkstantmečio mokykla stovės Šalčininkuose. Juk šio krašto žmonės kūrė Lietuvos valstybę. Jie sudarė tautos branduolį*“.

V. Landsbergis nuoširdžiai džiaugėsi

naująja mokykla, originalios architektūros pastatu, šiuolaikine apdaila, naujutėliais baldais: „*Ilgus metus buvau mokytojas, dabar dažnai tenka būti kirpėju*“, – pajuokavo jis paprašytas perkirpti juostelę. Ją perkirpus, į dangų pakilo šimtai įvairiaspalvių balionų.

Svečias iš Vilniaus M. Ivanauskas mokyklai padovanojo 1000 rašiklių su jos simbolika.

Rugsėjo 2-ąją Šalčininkus ir naują mokyklą aplankė Lietuvos Respublikos prezidentas Algirdas Brazauskas. Jį prie mokyklos slenkščio mokiniai ir pedagogai pasitiko su duona ir druska. Prezidentas pasibuvojo ir lenkų, ir rusų miesto mokyklose.

Spalio 5-ąją tarptautinės mokytojų dienos proga Lietuvos tūkstantmečio vidurinės mokyklos moksleiviai ir mokytojai dėkojo gerbiamiems kolegoms (laikraštis Šalčia, 1997. Nr. 78), dalyvavusiems ir padėjusiems organizuoti gražią ir šauniai pavykusią šventę. Mokyklos šeimininkai buvo dėkingi rėmėjams: J. ir A. Černiakovams, N. ir G. Danieliams, G. ir L. Gachovičiams, V. ir J. Svorobovičiams, S. ir A. Aleksandrovičiams, J. Kozlovskiui, T. Mickevičiui, Kau no „Vilnijos“ draugijos skyriui, AB „Nalšia“, AB „Salmesta“, firmai „Vilniaus dujos“, Šalčininkų dujų ūkiui, UAB „Eripo“.

Prieš dešimtį metų gimnazijos mokytoja K. Blynienė žurnale „Švietimo naujovės“ (1997. Nr. 10) rašė: „*Nauja mokykla – ne tik naujas pastatas. Visi – ir mokiniai, ir jų tėvai, mokytojai – ateidami atsinešę savą lietuviškos mokyklos viziją, savo lūkesčius (...). Dauguma mūsų mokykloje besimokančių mokinių yra iš mišrių arba nelietuviškų šeimų. Kalbos, kurią kiti Lietuvos vietovių vaikai gauna iš motinos lūpų, dažnai mūsų mokinyms pradeda mokytis geriausiu*

atveju darželyje. Todėl ilgas ir kruopštus darbas laukia pradinį klasių mokytojų. Išmokytį skaityti, rašyti be klaidų, suformuluoti taisyklingą sakinį lietuviškai - ne darbo pabaiga. Reikia kartu perteikti tautos dvasią, be kurios suvokimo vargu ar galima išugdyti savo krašto patriotą“.

MOKYKLOS PENKMETIS. Apie 1997–2002 mokyklinius metus daug istorinės medžiagos šio straipsnio autoriui pateikė ilgametė mokyklos istorikė Olga Dragina. Jos mokiniai ne kartą džiugino savo mokytoją laimėjimais olimpiadose, gerais pažymiais egzaminų metu (2006 m. gabiąusi šalies abiturientai pavadino geriausiais 107 mokytojus iš 70 švietimo įstaigų. Viena iš jų ir buvo O. Dragina). Mokyklos 5-mečio proga pedagogė paruošė bukletą, skirtą šiam laikotarpiui.

1997–1998 metais mokykloje dirbo 75 žmonės (iš jų – 43 mokytojai), mokėsi 564 moksleiviai. Dar nebuvo aktų ir sporto salių, dirbtuvių, baseino ir net dalies kabinetų. Penkeri metai mokyklos gyvenime – tai nuolatinis kruopštus darbas, augimas, plėtimasis. Mokykloje buvo 26 gausūs klasių komplektai.

Tęsinys kitame numeryje

GERVĖČIŲ KRAŠTO LIETUVIAI – JIE MOKĖSI LIETUVIŲ KALBOS

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 13

1956 m. rudenį Gervėčių vidurinėje mokykloje nuo trečios klasės pradėta dėstyti gimtoji kalba kaip dalykas (pasirinktinai lietuvių arba baltarusių). Trečioje – ketvirtoje klasėje buvo skirta viena, o penktoje – dešimtoje – dvi savaitinės pamokos.

Mokyti lietuvių kalbos paskirtas mokytojas Antanas Šironas, 1949 m. baigęs Utenos gimnaziją, neakivaizdžiai studijuojantis lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete (pagrindinė jo darbovietė – Rimdžiūnų septynmetė), ir mokytoja Jadvyga Šironienė, 1951 m. baigusi Trakų pedagoginę mokyklą. Abu mokytojai anksčiau dirbo Adutiškio septynmetėje. Po pamokų mokytojas A. Šironas papildomai pamokydavo lietuviukus gimtosios kalbos, ragino juos vykti mokytis į Lietuvą, nes čia per 2 savaitines pamokas ne ką teisėmoks. Mokytoja J. Šironienė pamokydavo ir lietuviškų dainų, žaidimų. Lietuvių kalbos vadovėlių

kyklos septintokai laikė lietuvių kalbos egzaminą. Rašė diktantą. 17 mokinių parašė gerai (4) ar labai gerai (5), devyni – patenkinamai.⁶⁶

1961 m. mokytojai Šironai išvyko iš Gervėčių.

1962–1963 m.m. Gervėčių rusų vidurinėje mokykloje lietuvių kalbą ir literatūrą dėstė Bernardas Šaknys.

Nuo 1963 m. vasario 1d. iki birželio 15 d. lietuvių kalbą dėstė Vilniaus universiteto 4 kurso studentas Vytautas Saulis, studijuojantis lietuvių kalbą ir literatūrą (atliko pedagoginę praktiką). 1963 m. rudenį mokyti lietuvių kalbos paskirta Aldona Naujokaitytė (g. 1939 m. Šakių rajone), tik ką baigusi Vilniaus universitetą.

1966–1967 m.m. Gervėčių vidurinėje ir Galčiūnų pradinėje lietuvių kalbą dėstė Danutė Petrikaitė (vėliau Kubilienė) iš Pelegrindos, 1966m. baigusi Marijampolės internatinę mokyklą.

Vilniečiai gervėtiškai prie Gervėčių bažnyčios

nebuvo, todėl A. Šironas nuvyko į Vilnių, kreipėsi į tuometinį švietimo ministrą Mečislovą Gedvilą pagalbos. Ministro nurodymu Gervėčių ir Rimdžiūnų mokykloms buvo paskirta 770 rublių – lietuvių kalbos vadovėliams nupirkti.⁶⁵

1958 m. pavasarį 26 Gervėčių vid. mo-

1970 m. rudenį atvyko Angelė Zamaitytė (vėliau Valienė), gimusi Molėtų raj. (Po metų ištekojo ir paliko Gervėčius).

1971–1972 m.m. mokė Stanislovas Laurinavičius iš Gėlių, 1958m. baigęs Gervėčių rusų vid. mokyklą, neakivaizdžiai studijuojantis istoriją Vilniaus universitete.

Nuo 1999 m. rudens Gervėčių vid. mokykloje lietuvių kalbos fakultatyvą veda mokytoja Angelė Gulbinavičiūtė – Vaičiūlienė, gimusi Miciūnuose, 1973m. baigusi matematiką Vilniaus universitete.

2006–2007 mm. lietuvių kalbos fakultatyvą lankė:

III kl. – 3 mokiniai,

IV kl. – 4 mokiniai,

V kl. – 4 mokiniai,

VII kl. – 4 mokiniai⁶⁸

Iš viso: 15 mokinių.

Lietuvių kultūros ir švietimo centro statyba Rimdžiūnuose

1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Vilniaus „Gervėčių“ klubo pirmininkas Alfonsas Augulis tapo Lietuvių kultūros ir švietimo centro statybos Rimdžiūnuose iniciatoriumi ir vykdytoju. Pats kilęs iš Gervėčių krašto, Pelegrindos kaimo, gerai žinojo krašto žmonių norus ir lūkesčius. Didžiūdamos, kad kraštas išsaugojo lietuvių kalbą, papročius, kultūrą, drąsiai varstė Lietuvos Vyriausybės ir kitų organizacijų duris, siekė, kad centras būtų kuo greičiau pastatytas.

Buvo numatyta jame atidaryti lietuvišką pradinę mokyklą su vaikų darželiu, lietuvišką 150 vietų vidurinę mokyklą su 300 vietų sporto sale, plaukymo baseinu, bendrabučiu. Prie vidurinės mokyklos įsteigti muzikos, amatų, žemės

ūkio mokyklas, biblioteką, etnografinį muziejų, medicinos punktą.

Pastatyti gamybines patalpas, kuriose įsikurtų stalių dirbtuvės ir statybininkų kooperatyvas, kalvė, siuvykla.

Numatyta įsteigti mėsos perdirbimo, pieno supirkimo ir perdirbimo įmones, valgyklą, kavinių. Atidaryti parduotuvę, Lietuvos banko filialą, kultūros centrą su 160 vietų žiūrovų, šokių ir pobūvių salėmis.⁶⁹

1990 m. Astravo rajono vykdomasis komitetas Lietuvių kultūros ir švietimo centrui statyti paskyrė 2,5 ha žemės Rimdžiūnuose. Statinius projektavo architektas Jonas Kindurys. Statyba pradėta 1991 m. Statė Ignalinos raj. valstybinė statybos organizacija. Pastatai sparčiai kilo.

Iki 1994 m. balandžio 28 d. buvo pastatyta Rimdžiūnų mokykla (neįrengtas tik vidus), Alytaus tipo namas vaikų lopšeliui darželiui. Pradėjo veikti katilinė, buvo atliekami vidaus darbai.

Tačiau 1994 m. balandžio 28d. Baltarusijos valdžios pareigūnai sustabdė Lietuvių kultūros ir švietimo centro statybą. (Tuo metu liko nebaigtas dengti vaikų lopšelis – darželis, be stogo parduotuvė, kepykla.) Priežastis – nėra statomo centro statuso: t.y. nežinia, kam juridškai priklauso statomas centras.⁷⁰

1994 m. birželio 27 d. pasirašytas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos ir Baltarusijos švietimo ministerijos susitarimas dėl bendradarbiavimo švietimo srityje.

Susitarimo 4 str. sakoma: „<...> šalys steigis priešmokyklinės įstaigas arba grupes jose, bendro lavinimo mokyklas, švietimo ir kultūros centrus, klases, šeštadienines ar sekmadienines mokyklas, fakultatyvus, būrelius, kuriuose tautinių mažumų vaikai bus mokomi gimtosios kalbos arba mokymas vyks tautinės mažumos gimtąja kalba.“ Pasirašė:

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras Vladislovas Domarkas

Baltarusijos Respublikos švietimo ministras Viktor Hajsionok⁷¹

Tą pačią dieną buvo pasirašyta ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos ir Baltarusijos Respublikos švietimo ministerijos bendradarbiavimo programa 1994 – 1995 m., kurios 2 str. 2 dalyje sakoma: „Šalys sudarys darbo grupę Astravo rajono Rimdžiūnų kultūros ir švietimo centro įstatams ir įregistravimo dokumentams paruošti. Ši darbo grupė paruos dokumentus, o Baltarusijos šalis iki rugsėjo pirmos dienos imsis reikiamų priemonių minėtam centrui įregistruoti numatyta tvarka.“

8 str. Sakoma: „Baltarusijos švietimo ministerijai pageidaujant Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija siųs mokytojus darbui Baltarusijos bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose dėstoma lietuvių k.“⁷²

Dabar iškilo klausimas, kam juridškai turi priklausyti Rimdžiūnų lietuvių kultūros ir švietimo centras: Baltarusijos lietuvių bendruomenei (su centru Minske) ar Gervėčių krašto lietuvių bendruomenei.

1995 m. kovo 17 d. įvyko Gervėčių krašto atstovų susitikimas su tuometiniu Lietuvos Respublikos Prezidentu Algirdu Brazausku. Aptartos Gervėčių krašto socialinio ir kultūrinio gyvenimo problemos.

Prezidentas Algirdas Brazauskas pritarė Gervėčių krašto lietuvių bendruomenės norams, kad Rimdžiūnų lietuvių kultūros ir švietimo centras priklausytų Gervėčių lietuvių bendruomenei. (Tuometinis bendruomenės pirmininkas Vaclovas Lukša).

Tą pačią dieną, po pietų, Gervėčių krašto atstovai susitiko su tuometiniu Lietuvos Respublikos Premjeru Adolfu Šleževičiu-

Paminklas Vytautui Dzidžiam Rimdžiūnų kaime

mi. Buvo aptarti Gervėčių kraštą dominantieji klausimai, jų tarpe kultūros ir švietimo centro juridinis statusas. Premjeras Adolfas Šleževičius irgi pritarė, kad Rimdžiūnų Lietuvių kultūros ir švietimo centras priklausytų Gervėčių krašto lietuvių bendruomenei.⁷³

1995 m. liepos 18 d. Minske viešėjo Lietuvos Respublikos Premjero Adolfo Šleževičiaus vadovaujama delegacija, kuri susitiko su Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos Pirmininko Michailo Čigirio vadovaujama delegacija. Susitikimo metu sutarta, kad Baltarusija nedarys kliūčių baigti Rimdžiūnų Lietuvių kultūros ir švietimo centro statybą, kad mokyklą galės lankyti lietuvių ir baltarusių vaikai. ...

1996 m. centro statyba atnaujinta. Tuo metu Gardino srities ir Astravo rajono administracija Lietuvių kultūros ir švietimo centrą įregistravo Baltarusijos lietuvių bendruomenės vardu. (Bendruomenė įkurta 1994 m. Pirmininkė-Baltarusijos jaunimo teatro direktorė ir režisierė Virginija Tarnauskaitė). Tai buvo didžiulis smūgis Gervėčių krašto lietuvių bendruomenei, kurios didelių pastangų dėka, Lietuvos Respublikos lėšomis išaugo šis centras.⁷⁵

1997 m. Ašmenos upelio pakrantėje pastatyti penki Alytaus tipo namukai mokytojams. Iš pradžių trijuose gyveno mokytojai, o kituose – statybininkai. Kai 2005 m. pastatytas modernus dviejų aukštų mūrinis bendrabutis mokytojams, Alytaus tipo namukai tapo lyg ir nebereikalingi, nors pastatyti gražioje vietoje. Dabar viename iš jų gyvena mokytojai, o keturi – tušti.

1998 m. prie pagrindinio mokyklos korpuso pristatytas 68 vietų mokinių bendrabutis, o 2001m. – kultūros centras su 160 vietų sale. Pastarasis Rimdžiūnų lietuvių vidurinei mokyklai nepriklauso. Jį Baltarusijos lietuvių bendruomenė išnuomojo. Mokykla, norėdama pasinaudoti kultūros centru, turi gauti nuomininkų sutikimą.

Baseino pamatai išmontuoti.

Iš pradinės mokyklos – darželio pasta- to liko tik griaučiai.

Rimdžiūnų lietuvių vidurinė mokykla naudoja tik antruoju aukštu, mokinių bendrabučiu ir 2005 m. pastatytu bendrabučiu mokytojams.⁷⁶

Tęsinys kitame numeryje

„Voruta“ parduodama

K110	Vilnius, Geležinkelio 16
K145	Vilnius, Konstitucijos 12
K190	Vilnius, Gedimino 7
K200	Vilnius, Gedimino 13
K26	Vilnius, Sodų 22
K44	Vilnius, J.Lelevelio 2
K45	Vilnius, Gedimino 19
K48	Vilnius, Gedimino 2
K5	Vilnius, Sodų 22
K6	Vilnius, Gedimino 44
K7	Vilnius, Gedimino 31
K78	Trakai, Vytauto 90
K8	Vilnius, Gynėjų 1
K85	Trakai, Vytauto 37
K9	Grigiškės Kovo 11-osios 25a
K91	Vilnius, Geležinkelio 4
K369	Klaipėda, Taikos pr.101
K236	Kaunas, Laisvės al./ Ožėškienės g.

1941 BIRŽELIO SUKILIMO APIMTIS BEI CHRONOLOGIJA

Prof. Aleksandras VITKUS, Kaunas

Tęsinys. Pradžia Nr. 13

6. lentelė. 1941 birželio 27 d. sukilimo chronologija

Data	Apskritis	Valsčius	Įvykis
06 27	Mažeikių	Barstyčiai	Kalvarijon atvykę kulkosvaidžiais ginkluoti raudonarmiečiai ir su vietos komjaunuolės Margolinaitės pagalba, norėjo klasta užpulti Barstyčius ir suruošti juose žudynes. Partizanų sumanumo dėka, raudonarmiečiai nedrįso pulti Barstyčių (Bran01,114)
	Panevėžio	Viekšniai	Viekšnių partizanų būrys atmušė besiveržiančius į miestelį nuo Tryškių raudonarmiečius (Bran01,126)
	Zarasų	Antalieptė	Į Antalieptę atvykęs vokiečių dalinys, kuris partizanų būriui davė įsakymą „sutvarkyti žydus“ (Bran01,179)
	Mažeikių	Akmenė	Per susišaudymą su vietos komunistais ir raudonarmiečiais žuvo mašinisto padėjėjas (Bran0101,113).
		Kruopių	Suimtas ir Pakalniškių pušyne sušaudytas felčeris (Bran0101,112)

Data	Apskritis	Valsčius	Įvykis
06 27 2 val.	Kauno	Jonava	Sovietų tankų priešpuolis prieš vokiečius. Vokiečiai sudaužo sovietų tankus prie geležinkelio tilto. Stipriausias sovietų pasipriešinimas Lietuvoje sutrintas (Bran01,90)
10 val.	Panevėžio	Rozalimo	Į miestelį įžygiavo pirmieji vokiečių kariuomenės daliniai (Bran01,129)

Bir•elio 28 d. – (šeštadienis).

Tai paskutinė karo veiksmų Lietuvos teritorijoje diena. Fronto linija nutolo į Baltarusiją ir Latviją. Vokiečių karo lauko komendantas Pohlis liepė Kauno karo komendantui J.Bobeliui paskelbti įsakymą dėl partizanų būrių nuginklavimo ir ginklų pristatymo į Kauno karo komendantūrą (VOL,73).

Paskelbta (Kauno karo komendanto pranešimas), kad prie Kauno Karo komendantūros formuojamas Tautinio darbo apsaugos (toliau TDA) batalionas (pagal LAF 1941 03 24 d. instrukciją). Susikūrę ginkluoti būriai buvo vadinami įvairiai: aktyvistais, partizanais, apsaugos būriais, pagalbine policija, kai kur – Tautinės darbo apsaugos būriais (E,129), išėivijoje įsitvirtino

no Lietuvos apsaugos dalių (LAD) pavadinimas (VOL,110). Batalionas turėjo saugoti karinius objektus ir karo belaisvius, palaikyti viešąją tvarką. Tai buvo suderinta su vokiečių politine ir karine vadovybe. TDA bataliono kariams u•drausta nešioti lietuviškus vyresniškumo •enklius. Bataliono nariai turėjo nešioti ant kairės rankos baltą juostą su raidėmis „TDA“ (E,131), o lietuviškas uniformas leista nešioti tik su geltonais raiščiais ir u•rašu „Polizeihilfsdienst“ („Pagalbinė policijos tarnyba“) (M•L01,70; OLI,231; E,131,695; Kn). Į TDA batalioną priimti 107 savanoriai (Ani1,173).

Kai kuriuose apskrities valsčiuose partizanai naikina besislapstančius raudonarmiečius (7 lentelė).

7 lentelė. 1941 birželio 28 d. sukilimo chronologija

Data	Apskritis	Valsčius	Įvykis
06 27-28	Raseinių	Kražių	Sudarytas partizanų būrys, vadovaujamas Kražių valsčiaus policijos nuovados viršininko Jurevičiaus (MŽL01,65)
	Utenos	Molėtų	Partizanai užpuolė besitraukiančius raudonarmiečius (Bran01,160)
	Zarasų	Antalieptė	Atvykę vokiečiai su vietos aktyvistais partizanais išvalė Antalieptės apylinkės miškus nuo rusų karių likučių ir besislapstančių komunistų (Bran01,179)
	Šiaulių	Joniškyje	Joniškio aktyvistai pradėjo veiklą (Bran01,251). Sudarytas Joniškio bei miesto laikinasis komitetas miesto apsaugai ir tvarkai palaikyti (Bran01,253)
	Mažeikių	Ylakiuose	Ylakių partizanų būrys susikovė su raudonarmiečiais (Bran01,115)
	Utenos	Kairionių kaime	Molėtų partizanų būrys užpuolė besitraukiančius raudonarmiečius (Bran01150)

06 28 vakaras	Ukmergės	Stirniuose	Besitraukdami bolševikai suėmė Stirnių kleboną kunigą Joną Daugėlą ir vietoje sušaudė (ML,II,51)
		Žemaitkiemyje	Visas partizanų būrys buvo apginkluotas (MŽL01,57)
		Aktapolyje	Molėtų partizanai susirėmė su raudonarmiečiais Aktapalio kaime (Bran01,161)

Bir•elio 30 d.

Aktyvios kovos vyksta su vietiniais komunistais bei komjaunuoliais Mažeikių apskrityje (8 lentelė), nes čia dar nepražygiavo vokiečių kariai (8 lentelė).

8 lentelė. 1941 birželio 30 d. sukilimo chronologija

Data	Apskritis	Valsčius	Įvykis
06 30	Zarasų	Antalieptė	Vokiečiai nuginklavo Antalieptės būrį, paimdami iš jų visų 20 šautuvų, 15 pistoletų ir kito turto (Bran01,178)
	Marijampolės	Kazlų Rūda	Partizanai laikinąjį komitetą perdavė valsčių viršaičiui (Bran0101,107)
	Mažeikių	Mažeikiai	16 partizanų užėmė geležinkelio stotį, paštą, telefoną ir kompartijos buvusią būstinę Vytauto aikštėje. Iškeltos tautinės vėliavos (Bran01,109)

Bir•elio 31 d.

Pagaliau vokiečiai pasiekė ir Molėtus (9 lentelė).

9 lentelė. 1941 birželio 31 d. sukilimo chronologija

Data	Apskritis	Valsčius	Įvykis
06 31	Utenos	Inketrių kaime	Partizanai susirinkę Inketrių kaime pasiruošė užpulti Molėtus. Tą dieną vokiečiai pravažiavo per Molėtus į Alantą. Įvyko partizanų ir vokiečių susitikimas Inketrių kaime (Bran01,162)

Bir•elio pabaiga.

Bir•elio pabaigoje vokiečių karo lauko komendantūros įsakymu lietuvių policija ir karinės formuotės buvo perimtos vokiečių žinion ir naudojamos gyventojų represijoms vykdyti (VOL,270). Pagal A.Bubnį (OLI,210,212), prasideda pirmasis žydų persekiojimo ir naikinimo (holokausto) Lietuvos provincijoje etapas, kuriame vyravo politiniai persekiojimo motyvai.

•ydai dažniausiai buvo suimami, įkalinami ir šaudomi kaip buvę komunistai, komjaunuoliai, sovietų valdžios pareigūnai ir tikri ar tariami jos šalininkai. Dėl tų pačių priežasčių buvo terorizuojami ir ne žydų tautybės asmenys (lietuviai, rusai, lenkai ir kt.). Šiuo laikotarpiu persekiojami buvo daugiausia žydų vyrai. Moterys ir vaikai rečiau tapdavo aukomis. Į šį procesą nuo pat nacių okupacijos pradžios įsitraukė lietuvių administracija (leisdama įsakymus), lietuvių policija ir vadinamieji „partizanų“ (baltaraiščių) būriai.

Nors ne visada, bet daugiausia nacių valdžios įstaigų vadovaujamas žydų persekiojimo ir •udymo procesas sutapo su politinio teroro prad•ia.

Svarbiausi provincijos žydų žudynių vykdytojai buvo: J.Hammano vadovaujamas „skrajojantis“ būrys (jo pagrindą sudarė TDA bataliono 3-ioji kuopa), vietinės savisaugos kuopos (Zarasų, Kupiškio,

Jonavos ir kt.), vietiniai „partizanų“ (baltaraiščių) būriai ir policijos nuovadų policininkai.

Masiniams šaudymams dažnai vadovaudavo vokiečių gestapininkai, tačiau buvo daug miestelių, kuriuose žydai buvo sunaikinti vokiečių pareigūnams tiesiogiai nedalyvaujant.

Liepos mėn. 1-3 d.

Liepos 1 d. Kauno miesto komendantas Jurgis Bobelis, vykdydamas vokiečių kariuomenės įsakymą, dar kartą įspėjo Kauno miesto ir apskrities partizanų būrius, kad savarankiška partizanų veikla baigta (VOL,38).

Liepos 2 d. SS standartfiurerio K.Jagerio vadovaujamas 3/A operatyvinis būrys Lietuvoje perėmė saugumo policijos funkcijas, reikalavo, kad lietuviškos įstaigos vykdytų antisemitinę politiką (VOL,192)

Liepos 5 d. Kauno arkikatedroje laikytos gedulingos pamaldos u• Lietuvoje žuvusius vokiečių ir lietuvių karius ir partizanus. Iškilmingas pontifikalines pamaldas laikė ir žodį tarė vyskupas V.Brizgys. Pamaldose dalyvavo Kauno fielkomendantas Pohlis su didele vokiečių karininkų delegacija, gen. St. Raštikis, Kauno miesto burmistras ir kt. žymūs veikėjai (Bran01,276).

Čia galėtume ir padėti tašką 1941 birželio sukilimo eigai.

10 lentelė. 1941 m. liepos 1-3 d. partizanų veiksmų chronologija

Data	Apskritis	Valsčius	Įvykis
07 01	Mažeikių	Mažeikiai	Mažeikių partizanų būrys pražygiavo Laisvės gatve per miesto centrą ir iškėlė Rotušės bokšte trispalvę tautinę vėliavą (Bran01,109)
		Molėtai	Partizanai be kovos atėjo į Molėtus (Bran01,162), nors MLII,44 nurodo, kad tik 07 03 išvaduoti Molėtai
			Zarasų partizanai (apsaugos būriai) susijungė į Zarasų apsaugos batalioną (Bran01,178)
07 02	Zarasų	Zarasai	
07 03 13 val. popiet	Mažeikių	Mažeikiai	Į laisvą Mažeikių miestą atvyko 7 vokiečių kariai (Bran01,111)
		Viekšniai	Į laisvus Viekšnius iš Mažeikių atvyko mažas vokiečių karinis dalinys (Bran01126)

Tęsinys kitame numeryje

TAUTIŠKUMO TAKAS SUKA PRO MOKYKLĄ

Julius NORKEVIČIUS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 16

Vyras ten įsidarbino vienoje firmoje san-techniku. Uždirba lyg ir neblogai, bet darbo diena ganėtinai ilga. Į miestą darbuotis važinėja beveik visas šio kaimo jaunimas.

– Visaip galvojame, – tęsė šneką šeimininkė. – Sakykime, pasilikame bent vieną karvutę kartu su uošviais. Kas prišienaus šieno žiemai? Vyras vargu ar galės užsiimti pašaro ruoša, įtemptai dirbdamas mieste. Pasamdyti nėra ką. O kaimo septyniasdešimtmečiai ir vyresni bei šiek tiek jaunesni – tokie jau be šienpjoiviai. Jiems jau per sunku dieną ar net kelias mosuoti dalgiu. Ir suku galvą, ką daryti, kaip pasiegti...

Atrodo, kad tokie ir panašūs rūpesčiai slegia ne vieną šeimą. Aplankytame kaime ir gretimais nėra stambaus ūkio, kuriame ūkininkautų jaunas, energingas šeimininkas. Beveik visi trihektarininkai, ir tie nebe pirmos jaunystės. Todėl taip noriai tiesia ranką prie Europos Sąjungos siūlomų pinigų. Bičiulis, galvodamas siūloma parama pasinaudoti, sako, ar šiais pinigais, gražiais tikslais apkaitytais, slapčia nesiekia ma sunaikinti senąjį lietuviškąjį kaimą, jo gyvenimą, kultūrą. Ar šis dosnus pažadų kelias, išstūmęs iš aktyvios veiklos smulkų ūkininką, neveda prie mūsų kraštą kažkada garsinusios žemdirbystės, pienininkystės pagrindų pakirtimo? Kad paskui gyventume iš kaimynų malonės, ką jie mestels mums į ištiestą ranką. Ir ne veltui, gerokai brangiau, negu kainuotų mūsų pačių pagaminti pieno produktai. Ar, masiškai atsiskius savo ūkelių ir triūso jame, nepagausės dirvonuojančių laukų, kokių jau dabar ne vieną matai važiuodamas net didžiaisiais krašto keliais.

Į DARBĄ – 25 KILOMETRAI

Taip jau nutiko, kad, peržengę pamiškėje stūksančios sūnėno gryčios slenkstį, patekome į netikėtą susitikimą. Čia, prie kavos puodelio, sėdėjo jaunųjų šeimininkų giminaite, iš Airijos atostogų sugrįžusi į gimtinę. Prisėdome prie kuklių vaišių stalo ir smalsumo skatinami apibėrėme viešnią klausimais.

– Kaip viešbutis? – pakartojo klausimą

ir neslėpė, kad jame nebedirba. Dėl sudėtingos operacijos jos atostogos pernai pernelyg ilgai užsitęsė. Sugrįžusi turėtos darbo vietos netoli laikinųjų namų viešbutyje jau neberado – čia buvo įdarbinta kita moteris. Kurį laiką niekur nedirbo. Tik rūpinosi savo vyrų statybininku. Po mėnesio ar net dviejų pažįstamo dėka įsidarbino nedidelėje įmonėje, o gal gamykloje (kiek besiteiravome, bet taip ir nesugebėjo viešniai tiksliai įvardinti darbovietės pavadinimo, o gal jis ir neskelbiamas), kuri gamina sudėtingas identifikavimo korteles.

– Kiek girdėjau, savininkas buvo prie bankroto ribos. Bet kai čia pradėjo dirbti lietuviai, reikalai greitai pasitaisė. Šeimininkas mūsų darbu patenkintas, negaili pagyrimų, – viešnios balse pasigirdo lyg ir pasididžiavimo gaidelės. – Naujuoju darbu esu patenkinta. Ir uždirbu neblogai. Kiekvieną savaitę uždarbį perveda į atsiškaitymo kortelę.

Kaip besukome pokalbį, kaip besiteiravome, bet taip ir neišgirdome konkrečiai, kiek gauna už dieną, savaitę. Tik sužinojome, kad darbas pamaininis. Vieną mėnesį dirba dieną, o kitą – naktį. Pamaina – dvylika valandų. Po savaitės darbo, savaitę poilsio. Atliekamos operacijos reikalauja ypatingos atidos, švarumo, jokios sintetikos. Todėl moterys, prieš užimdamos darbo vietą, persirengia specialiais drabužiais, plaukus slepia po skarelėmis ar kepuraitėmis. Apavas primena labiau mūšiškes storapades klumpes. Ceche šiluma nesiskundžiama. Todėl moterys ir atsilapoja drabužius, ir galvos apdangalą nusiima. O tai darbo režimo pažeidimas. Savininkas, pamatęs tokius nuokrypius nuo reikalavimų, gąsdina nuobaudomis, žada mažinti uždarbį. Kol kas darbininkės girdi tik žodinių pabarimą, bet negarantuotos, kad šeimininkas nesiims ir žadėtų sankcijų.

– Man patikėta gaminio kokybės kontrolė. Skaitau, kad visi užrašai atitiktų pavązdį, kad kortelė būtų švari, be jokios dėmelės. Kartais tenka ir valyti, ir paskusti. Per pamainą per mano rankas ir pro akis praeina dvidešimt tūkstančių kortelių. O kartais ir daugiau. Baigiantis pamainai akys būna labai pavargusios. Jaučiu, kad greitai

reiks akinių, nors iki šiol regėjimu nesiskundžiau, – viešnia neskubėdama pasakojo savo darbo ypatumus.

– Kodėl kartais dienos norma padidėja?

– Spaudėjai ir kitas operacijas atliekan-ty darbininkai kalti. Prašome, kad nesi-plėšytų, normaliai dirbtų, bet jie neklauso, ir konvejerio juosta atneša daugiau kortelių. Tai tenka paplušėti, kad nepatikrintos nenukeliautų toliau.

– Tai gal už spartumą šeimininkas primoka?

– Kol kas daugiau negavau, negu buvo sutarta. Kartą apie tai užsiminėme darbda-viui. Bet jis tik šyptelėjo, kažką paburbėjo po nosimi, pakraipė galvą ir nuėjo sau nieko konkretaus nepasakęs.

– Gal tydomis dienos norma taps didesnė, o atlygis liks tas pats?

Pašnekovė į pasiteiravimą nieko neatsakė. Negalėjo paaiškinti, ar vietiniai gyventojai ir atvykėliai už tą patį darbą gauna vieno-dai. Gal savi darbuotojai normaliai dirbo pa-gal sutartį ir jiems mokamą uždarbį, ir savi-ninko reikalai prastėjo. O pulkas lietuvių, keliolika latvių, lenkų plėšosi ir tempia ga-myklą iš atsilikimo. Ir vietiniai keikia atvy-kėlius, gal net rezga savo planus.

Viešnia nesileido į tolimas prognozes ir paaiškino, jog per dvylikos valandų pamainą turi valandos poilsį. Po penkiolika minučių priešpiečiams ir pavakariams ir pusvalandį pietums. Valgo, ką atsineša, o poilsio kambaryje randa kavos, arbatos, vaisvandenių. Yra mikrobanginė krosnelė, dujinė plytelė, puodų, keptuvių, kitų indų. Tai atsineštą maistą galima pasišildyti ar net čia pat pasigaminti.

– Į darbą einate pėstute, važiuojate dviračiu, sava mašina ar visuomeniniu transportu?

– Iki gamyklos dvidešimt penki kilometrai. Autobusas labai retai kursuoja ir visai nepriderintas prie pamainų. Pamatėja važiuojantys savomis mašinomis. Primokame jiems už benziną ir lengvai su jais susitariame.

Lyg ir pakilia gaida baigėme pokalbį. Beliko pasiduoti apmąstymams. Anksčiau teko girdėti apie šios moters darbo odisejas gimtinėje. Dirbo kulinarijos ceche iki kurio penkiolika minučių pėstute. Atsisakė, atseit per karšta ir kenkia sveikatai. Įsidarbino prekybos centre kasininke. Per ilgai tenka sėdė-

ti, be to, poilsio dienos pagal slenkantį grafiką. Ar ne po savaitės kitos išėjo. Susirado kitą darbą, bet ir ten buvo negerai. O Airijoje viskas gerai: negąsdina nei darbo dienos ilgumas, nei aukštoka cecho temperatūra, nei dideli atstumai. Nieko nepardarysi: tenka nešti tą naštą, kurią pasirinkai. Ir atsiminti, kad visur duona su plutele. O veršiai midų geria ten, kur mūsų nėra. Ir pagalvojau, jeigu taip nuoširdžiai darbuotųsi savuose namuose, tai gal kiekvieno uždarbis būtų neblogesnis, o gal...

Ir nė žodžio apie laisvalaikį, ar kuriasi atvykusiųjų bendruomenė. Savotiškai gailaus oro gurkšnis buvusios piešimo mokytojos laiškas iš Ciuricho. Jis pradeda mas žinia, kad šveicarams buvo pristatoma Jurgos Ivanauskaitės kūryba. „Prieš keletą metų Jūratė Caspersen subūrė moteriškes – vyrai nepanoro – į literatūros klubą. Skaitome lietuvių autorių knygas, susirenkame aptarti. Taip kartas nuo karto knygelę išgijame ir dar perskaitome... Beje, Ciuricho centrinėje bibliotekoje yra beveik 500 knygų lietuvių kalba.

Pavasarij skaitėme Jurgos knygas, norėjome susitikti su ja pačia – deja, gyvenimas dažnai surikuoja viską kitaip. Atvyko tik jos romanų vertėjas į vokiečių kalbą šveicaras Markus Roduner (jis gyvena Šiauliuose), įreminome keletą jos paveikslų reprodukcijų, paklausėme vokiškai ir lietuviškai skaitomų romanų ištraukų, pardavėme knygų, pianistė Nijolė Abarytė pagrojo Čiurlionio etudų. Visai neblogai pavyko.

Dabar skaitome Erlicką. Žiūrėjau centrinės bibliotekos kataloge yra jo „Prisiminimai“. Paimsiu paskaityti, nors Lietuvoj vargu ar skaityčiau jį. Malūko knygų Lietuvoj taip pat neskaičiau, o čia skaičiau ir nesupratau, kodėl Lietuvoje jis ka kurių taip nekenčiamas...

Taigi mes čia, emigracijoje, stengiamės „nenuatautėti“, kaip ir pokario metų emigrantai Europoje bei Amerikoje. Bet juk situacija dabar visai kita. Skaičiau Dagio pozijos knygą, kurioje vos ne kiekviena eilutė persunkta Tėvynės ilgesiu ir klausimu, ar kada nors besugrįšiu? Dabar gi dauguma džiaugiasi kur nors išsprūdę ir visai neplanuoja sugrįžti“.

Tęsinys kitame numeryje

KGB kovoja prieš buržuazinius nacionalistus

Dr. Juozas ČAPLIKAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 14

1948 m. areštuotas šios mokyklos meistras Vaitkevičius – Krišukas, antitarybinės organizacijos LLA narys, per tardymą parodė, kaip jis ir jo bendraminčiai skiepijo neapykantą tarybų valdžiai.

Geležinkelininkų mokyklos moksleivių antitarybinę pagrindžio organizaciją platino lapelius, antitarybinę literatūrą, dainas, kurios juodino TSRS vykdumą politiką, tyčiojosi iš jų vadovų, sudarydavo nepakenčiamas sąlygas kitaip mąstantiems ir t.t.

Aktyviai veikė geležinkelininkų medicinos įstaigų darbuotojai, ypač jaunimas, negalėjęs pakęsti sovietinių pareigūnų ir jų vykdomos politikos. Kaunietės medikės Elena Zdanavičiūtė, Liuda Staškevičiūtė, Jankauskaitė ir kitos „banditams“ pardavinėjo įvairius medikamentus bei reikalingus chirurginius in-

strumentus. Ypač ši veikla Kaune buvo plati 1945 – 1946 m. beveik visos Kauno miesto medicinos įstaigos ir miškų siuntė medikamentus. Kaip rašoma MGB pažymoje, areštuotas ir 15-ai metų nuteistas Križevičius, per tardymą tvirtino, kad jis į antitarybinę veiklą įtraukė Kauno geležinkelio stoties ligoninės medicinos serį Zdanavičiūtę, kurios uždaviny buvo parūpinti medikamentų ir per nurodytus ryšininkus perduoti juos „banditams“. Savo ruožtu med. sesuo Zdanavičiūtė į antitarybinę veiklą įtraukė ir kitus geležinkelio medicinos darbuotojus, kurie teikė medikamentus, įrankius, perrišimo medžiagas ginkluotoms „gaujoms“, veikusioms ir kitose apskrityse. Visi areštuoti medikai nuteisti įvairiam laikui – iki 8 metų (LYA, f. 1771, ap. 11, b. 283, L. 60-61).

1951 metais LKP Šiaulių komiteto dokumentuose, esančiuose Šiaulių geležin-

kelio politinio skyriaus ataskaitoje, rašoma: nors geležinkelio kadrai ir pagerėjo, tačiau trūksta net 24 mašinistų ir 19 jų padėjėjų. Tarp vadovaujančių darbuotojų tik 26,8 proc. lietuvių inžinierių ir technikų – 36,6, praktikų – 63,4 proc., o 87,7 proc. geležinkelio stočių viršininkų. Didelė kadrų kaita. 1950 m. pasikeitė net 11 stočių viršininkų. Per 1951 metus dėl įvairių priežasčių iš einamų pareigų atleisti 1259 žmonės arba 18,5 proc. dirbančių (LYA, f. 3391, ap. 6, b. 2, L. 92-94).

1952 m. Šiaulių geležinkelio mazge dirbo 6862 geležinkelininkai. 1951 m. į vadovaujamą darbą buvo paskirti 35 darbuotojai: Gubernijos stoties viršininku – Milašius, Šiaulių stoties viršininko pavaduotoju – Baranauskas. Šilutės, Karsakiškio, Lyduvėnų, Meškuičių, Radviliškio bei kitų stočių viršininkais tapo Pacius, Noverauskas, Dobrovolskis,

Gulbinas, Ligmantavičius ir kt. (LYA, f. 3391, ap. 6, b. 4, L. 7-8).

1952 m. Šiaulių geležinkelio stoties viršininkas Arefejevas apleido savo darbą, nekontroliavo pavaldinių. Todėl 1952 m. Šiaulių geležinkelio distancijos ruože įvyko katastrofa ir avarija, pridariusios didelių nuostolių. Nuo bėgių nuriedėjo garvežys ir vagonai. (Ten pat, L.110).

Asmens kulto metais geležinkelininkai, kaip ir dauguma Lietuvos gyventojų, įvairiai kovojo prieš okupantus. Daugelis jų areštuoti, teisti, įkalinti Sibiro lageriuose. MGB organai buvo bejėgiai susidoroti su geležinkeliuose veikiančiais „klasiniais priešais“. Nors, kaip matėme iš pateiktų faktų, nepaisant kadrų „atestavimų“ ir represijų, dar ilgą laiką geležinkeliuose buvo neramu.

2007 m. birželio 29 d.

Pabaiga

Voruta		Redakcinė kolegija: Tomas Baranauskas, dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, dr. Viktoras Jencius, dr. Napaleonas Kitkauskas, prof. dr. Arnoldas Piročkinas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, adv. Vytautas Zabiela, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė	Rėmėjai: Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV
Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksas 0135		
	© „Voruta“ 2007. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra II – Juozo Vercinkevičiaus leidyklos „Voruta“ (įmonės kodas LT281160790) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© „Voruta“, 2007. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. aštuonioliktą leidimo metai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 2 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, (8 605) 19 302 Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1000 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66 El. paštas: redaktorius@voruta.lt Interneto svetainė: http://www.voruta.lt Redakcija: Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivys, Jurgita Brasiūnaitė, Janina Liachovičienė, Albina Trečiokienė, Juozas Vercinkevičius